

НА ЧУЖИХІ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

7

КВІТЕНЬ

1947

КІЛЬ-КОРІГЕН

На правах рукопису

ДА ЧУЖИМ

ЖУРНАЛ

літератури і громадського
життя

КВІТЕНЬ

1947 р.

КІЛЬКОПІСЕН

Зміст:

Ред.- Добре, Розумне, Вічне,- стаття.....	1 ст.
І.С.- З життя й праці Гетьмана П.Скоропадського.....	3 ст.
І.Сапіга - Деякі думки Гетьмана,- стаття.....	5 ст.
О.Назарук - Гетьманська Родина,- лист.	8 ст.
- Останні дні Гетьмана,- стаття.....	10 ст.
П.Очеретько - Гіллясте дерево,- вірш.....	13 ст.
М.Ореет - Я не скажу тобі,- вірш.....	16 ст.
В.Чапленко - На мотив з К.Гриневич,-вірш.....	17 ст.
С.Георге - Літанія,-вірш.....	18 ст.
В.Коссак - Лесин лист,- оповідання.....	19 ст.
О.Ледянський - Заколот,-уривок з поеми.....	25 ст.
Л.Л.- Вавилон,що іще будується,- стаття.....	30 ст.
Л.К.- Про те,що мусимо зробити,- стаття.....	37 ст.
М.Заклинський - "Історія Закарпаття" В.Пачовського; рецензія.....	43 ст.
В.Коссак - "Ясир"О.Степового,- рецензія.....	45 ст.

Світлій пам'яті
Гетьмана України
Павла Скоропадського

у другі роковини його
трагічної смерті
26^ш квітня 1945 року

Редація
„На Чужині“

Andrew Nelson Simpson

ДОБРЕ, РОЗУМНЕ, ВІЧНЕ

Два роки тому перестало битися серце Богом даного Провідника Української Землі світлої пам'яті Гетьмана

И а в л а С к о р о п а д о в с ь к о г о.

Родиться і треба нагадати всім-всім на земному глобі сучасним українцям без різниці місця замешкання, політичних переконань, вірування, поглядів, стану, що ми втратили Богом поглинаного Провідника, Батька Землі і Народу Українського, Того, хто о д и н лине був покликаний вести нарід свій до Воли, Добра і Незалежності.

Родиться і треба нагадати, що в тій страшній руїні, слідствам якої ми є, лишилося забуття зиповіту Воеводиного; ману: отця і матір своїх.

В переносному значенні Матір'ю нашої є наша Земля - Україна, а Батьком нашим є її Господар-монарх; Гетьман української Землі.

І як наші люди забули, відчужилися від Батька і Матері своїх, як пішли ослухати самими собі отвореним вождям, провідникам, отакам; як занедбали землю свою і пішли в чужі краї чужим господарям служити, так і пішла хотити серед нас неодоли...

Вигинули мільйони від голоду, заслання, від розстрілів, від самопожертви одного одним!

Все дозволено! Принцип послуку Авторитетові Богом даному - зник.

Чого ж ослухати?

І як характеризував уже в VI віці нашої ери мешканців Української Землі візантійський письменник Маврикій -

"ВОЙНА / тоб-то мешканці нашої Землі. Ред./НЕ МАТЬ ВЛАДИ І НЕ ВУТЬ У ВОРОГНІЧІ МІЖ СОБОЮ..."

Отже вернімося до того, що може дати нам Силу і Єдність.

Вернімося до Проводу монарха, успадкованого, лідичного Правителя Землі і Народу нашого!

Так, ми знаємо, що вороги послуку і дисципліни, прибічники анархії і самособі-панства скажуть: віджило, анахронічне, чуже доухові нової доби, наукового "ізму".

І неправду скажуть!

Ми запробували воєного модного, сучасного, "наукового", і значачи "на демократичною конституцією в світі"!

Знаємо ціну тому воєному!

І крім деструкції, розладу, гнітти, насильства, облуди і того, що тепер здійснюється в "на демократичній країні світу" - убовства людської думи,

морального падіння Людини -

нічого іншого в тому "новому", "науковому", "сучасному" не бачимо!

Тисячі літ існує світ на принципах монархії, послуку єдиному Авторитетові і пару сот літ ведуться експерименти на народовластії!

Якщо про перших порядках / бо нема і не може бути ідеального порядку на землі / несправедливості і привда народові були вибачені, то про другіх вони стали правдом. Якщо колись в тюрмах були тисячі, то тепер в них мільйони і все іменем народу! І все в ім'я високих ідеалів!

Мі, мудрости, виробленої тисячеліттями, перевіреної досвідом соток поколінь і скріпленої потоками людської крові годі переокочити, вона є одна. Другої Америки годі шукати.

Ми слави́мо сьогодні нашого Монарха, світлої пам'яті Гетьмана Павла Скоропадського за його праведне життя, за його праведні діла.

Якщо були в його праці помилки, то в доброму, розумному і вічному вони розпливлися, як крапля в морі.

Світлої пам'яті Гетьман Павло своє життя прожив до останніх днів, як кожен великий монарх першої ліпшої країни в світі. Він не осоромив ні себе, ні Землі своєї, ні народу свого ніде і нічим перед чужим світом, хоч велику частину свого життя вимушено провів саме на чужині.

Вічна й пам'ять незабутньому Монархові Землі Української -
ГЕТЬМАНОВІ ПАВЛОВІ СКОРОПАДСЬКОМУ!

Хай живе єдиний монархічний рід Український -
РІД СКОРОПАДСЬКИХ!

...НАСМІЛЮЮЧИ НІМОГО АТГІСА, ПРОМОВ ДО НАС,
ЯК МАЄМО БЕЗ ТЕБЕ ЖИТИ І ПОСТУПАТИ З НАВ-
КОЛІНІМИ ПРІЯТЕЛЯМИ І ВОРОГАМИ НАШИМИ...

...ПРОМОВ І ДАЧ ПЕРЕСТОРОГУ, ЩОБ НЕ БУЛИ
МИ ЗВОМОВАНІ І ПОВИТІ ВОРОГАМИ НАШИМИ!

ВІДКЛАДІ ХОЧ НА ХВИЛЮ ТЕРПІТИ НЕ ПРАВО
СМЕРТЕЛЬНОСТІ ТВОЄЇ, І ПРОМОВ ДО НАС ЩОСЬ
НАСКАВОВОГО І ДОБРОГО ДО ДАЛЬШОГО НАШОГО
ЖИТТЯ,

НАСКАВТИ

І ДОБРА

НАШ

ГЕТЬМАНЕ!

З промови Саміюла Зорки
на похоронах Гетьмана
Богдана Хмельницького
року 1657-го.

Спи, ГЕТЬМАНЕ, ПОКИ ВСТАНЕ
ПРАВДА НА ЦІМ СВІТІ!
П. Шевченко

На відзначення 2^ї роковин
з дня СМЕРТІ
Його Світлості
Гетьмана Павла
СКОРОПАДСЬКОГО,
у Неділю 18 травня 1947 року в приміщенні
театру „ПРОМІНЬ“ в таборі Коріген
відбудеться

АКАДЕМІЯ

У програмі

1. Вступне слово -
2. Гетьман, Держава, Нарід -
3. Художня частина -

Початок о 8 год. вечора.
Вхід вільний.

Худож. оформ. театру „Промінь“

*Академія пам'яті Гетьмана
в таборі Коріген*

Склонім в покорі свої, вроджені нам всім, анархічні
індивідуалістичні бдачі перед Тетманським Родом України-
символом минулого нашої Української Землі і символом
маєстату нашої будучої могутності і сили.

Скажім собі, що тільки оця покоря, добровільна урівняє нас:
що ані Ви нам, ані ми Вам, але всі разом, як рівні з рівни-
ми будемо служити одному Тетманові — Господареві
нашої спільної батьківської Землі.

Скажім собі, що тільки покоря добровільна врятує
нас од примусу до рабства, яке прийде з метрополією,
коли ми між собою будемо битися за владу.

Скажім собі, як англіїські такі ж індивідуалісти,
як і ми: ми не раби, ми люди вільні і свободомілюбні,
але щоб ми могли мати бгю волю і свободу, обімамо
добровільно самі себе одними тільки, всім і кожного
обов'язуючим гаслом.

пошана, послух, вірність Тетманові
Української Землі!

Величинський

З життя й праці Гетьмана Павла Скоропадського

Особа Гетьмана Павла Скоропадського для кожного здорового думачого українця була, є і залишатиметься світлою і тривкою пам'яттю історії розвитку нашого державного життя.

Сьогодні треба визнати, що з відновленням гетьманства в 1918 році український державницький рух набрав ще більше підставових сил до боротьби за власну державу.

Головним же чином є те, що в пам'яті Гетьман Павло Скоропадський відновив традиційний гетьманський рух, що від знищення Запорізької Січі московцями та вивезенням до Соловецького монастиря кошового Петра Калнишевського перестав існувати.

Крім того важною заслугою гетьмана Павла є те, що він відновив і плéкав український консерватизм, що теж в розгарі наших інших змагань відходив у непам'ять та часто-густо був окриядуванним людьми непокликаними.

Гетьман Павло належав до давнього Українського Роду. Предком Роду Скоропадських був Федір Скоропадський з Уманщини, який прилучився до повстання Богдана Хмельницького проти Польщі року 1648. Федір Скоропадський поляг в бою коло Мовчих Вод.

Другий предок шкільного Гетьмана Павла — Іван Скоропадський був близьким співпрацівником Івана Мазепи, не з'єднався своєчасно з військами Мазепи в часі Полтавського бою лише тому, що був на Нічній відпущині військами Петра I-го.

6 листопада, 1708 року у Глухові Козацька Старшина, ритуальні ремітники України, проголосила Івана Скоропадського Гетьманом України.

Використовуючи своїм дипломатичним здібностям, Гетьман Іван Скоропадський зміг охоронити Український царід від цілковитого зруччювання.

Тільки Гетьмана Павла — Петро Скоропадський /1824 — 1835/ працював над знеоенням кріпацтва.

Мати Гетьмана Павла — Марія, з дому Міклашевських, походила з прямої лінії від Редиміна, предка литовсько-українських князів династії.

Дружина Гетьмана Павла — Гетьманова Олександра в дальших поколіннях походить в простій лінії від Великого князя Київського Святослава Чернігівського, сина Ярослава Мудрого.

Гетьман Павло Скоропадський народився 3-го травня, 1873 року. Дитячі літа провів у маєтку свого батька в Тростянці, Подільського повіту на Полтавщині.

По закінченню навчального корпусу, вступив офіцером до кавалергардського полку.

У 1905 році одержав ранг полковника, а в 1911 році — ранг генерал-майора.

У першій світовій війні Павло Скоропадський за звання підполковника німецької ландверної бригади одержав орден св. Віри. Під кінець війни командував 34-им корпусом.

Влітку 1917 року за порозумінням з Генеральним Секретаріатом у Києві зукраїнізував свій 34-й корпус, а восени того ж року змусив збільшувати російські війська оминати Україну околом свого Візнька.

Серед військових українських кіл привабив собі Павло Скоропадський велику популярність і через те власне на з'їзді в Чигирині 6-го жовтня 1917 року його обрали на почесного Отамана українського Вільного Козацтва. Неприхильники ген. П. Скоропадського

та комуністи розложили Вільне Розацтво.

Хліборобський Конгрес, який відбувся у Києві 29 квітня 1918 р. при участі 8000 делегатів заявився за сильною владою в руках однієї особи й проголосив Павла Скоропадського Гетьманом України.

Так по 198-ох роках державне кермо України перейшло в руки нащадка Гетьманського Роду Скоропадських.

Помер Гетьман Павло 26 квітня 1945 року.

Семимісячне гетьманування Гетьман Павло використав для конструктивної державницької праці.

Як пише др. Степан Баран, залишила ця праця по собі тривкі сліди у культурних надбаннях, яких не залишила ні Центральна Рада, ні директорія.

Гетьман, пише далі Степан Баран, усунув внутрішній хаос, впорядкував державні і самоуправні апарат, комунікацію, торгівлю і ще дуже важке — державні фінанси, валюту та державний бюджет. Навів теж заходи до організації постійної української армії і створив уже до цього кадри.

Підготував так само Гетьман Павло автокефалію православної церкви та її українізацію.

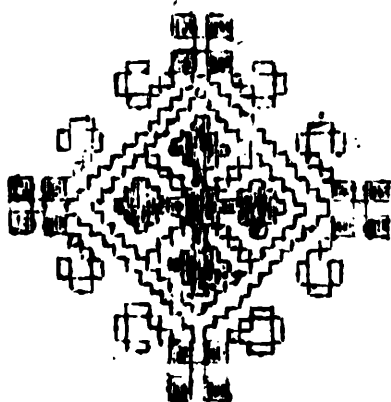
Розробив проект про наділ землею малоземельних і безземельних селян на підставі приватної власності.

В культурній діяльності заслуги Гетьмана Павла величезні. Він заснував українські державні університети в Києві та Кам'янці-Подільському, Українську Академію Наук, Національну Бібліотеку, Державний Архів, Національну Галерею мистецтва, Український драматичний Театр, понад 50 українських гімназій та інших шкіл і культурних установ в Україні.

Свої спогади Степан Баран закінчує:

Гетьман Павло перейшов на сторінки нової історії з чистим іменем будівничого Української держави та її дбайливого Господаря.

До цього ще слід додати, що на еміграції цілою душою і серцем віддався Гетьман Павло популяризації Української державності. Він заложив у 1922 році Науковий Український Інститут в Берліні, організував поміч втікачам українцям, допомагав українській молоді продовжувати освіту, опікувався втікачами з Закарпатської України в 1938/39 році... Не перерахувати всього, що робив для свого народу правний Господар Землі української.

Деякі думки Гетьмана

Тяжко завдання всебічно висвітлити діяльність цього Гетьмана Павла, а ще важче відтворити всі думки цієї великої людини.

Діяльність його була велична і багатогранна; вона освітла всіма фарбами веселли. І як тяжко розмалювати опектр веселли на його осядженні-первісній проміння, так неможливо в коротких спогадах охарактеризувати цю постать Величчя, що появився серед нас раніше цієї доби, для якої був його повним повливанням.

Велич Гетьмана Павла одухотворила геніяльного теоретика української держави Вичеслава Липинського і дала йому підстави для його безсмертного теору про українську державність - "лючоти до братів-хліборобів".

Ось деякі рйони з характеристики його як людини.

Гетьман Павло був дуже працюютою людиною. Вставав рано о 6-ій годині і кінчав трудовий день о 2-3-ій годині ночі. Ув людиную рімучою і не варавався в ріменні великої ваги справ.

Нап'ятаю, що одного разу німецький уряд зажадав від Гетьмана обмеження опіки та увідомлення праці серед прибутих зі східних теренів українців робітників. На це Гетьман відповів: "Обмежити допомогу своїм людям не можу і готовий понести всі консеквенції аж до розв'язання "Української Промадли" та його арешту."

Гетьман був людиною прямої вдачі і отраменно не любив крутїстїв, але просто не зносив політїці. Моза тим був людиною без жодних особистих амбіцій.

В часі берлінських мілігрупових розмов в справі утворення українського Національного Комітету ппїки над українцями, що перебували у полоні-та на роботах у Німеччині, прибув для цих розмов і пан Н. Пан Н., не дивлячись на те, що пози воім і віком був молодший за Гетьмана, не оклав йому візити. Гетьман сирїмив тоді, що для добра загальної української справи він повинен сам йому окласти візити. Коли я звернув на це випадков увагу Гетьмана, то він відповів: "Великим має бути українським народ, я ж лише слуга його; для добра українських людей я повинен поступатися своїми амбіціями".

Тодїсній український берлін вірно оивалїфікував поведінку пана Н., але факт залишився фактом.

Гетьман любив, щоб йому казали правду, навіть тоді, коли ця правда була неприємною. Не терпів підлабуз і вважав останніх не гідними носити ім'я українця. Він казав: "Українці талановиті і нарід, перед ними отелїтьсїя велике майбутнє, але українці не осять позбутисїя чужих впливів і визволитисїя від рабського способу думання. Часто любив він казати: "Не той раб, хто раб, а той, хто раб ої думку має."

Сгадуючи про проголошення його урядом федерації з неїсонуною Росією, він казав: "помилувався я двічі: раз, коли влітку 1917 р. на таємних сходинах в управлінні правобережних Залїзниць в Києві послухав Міхновського та Петлюру, не заарештував генерала Оборучова, російського командувача Київської Округи, та не проголосив самостїїсїїї України; адруге - пішов за порадою держав Аптантї і не повірив, щоб українські люди, як Винниченко та інші могли проти своєї Української держави мати змову з російськими комунїстами".

Дуже часто представники української еміграції закидали мені,

до ми, Гетьманці, пробічники земельної власності. І коли я казав їм, що все те, що вони тепер говорять, давно минуло, відноситься більше до історії, ніж до сучасності, вони казали мені, що в нашій програмі аграрне питання не розроблене. На це я мусів відповісти, що Гетьман, як прямолінійна людина, не надає значення пропаганді. Володар "Макіявелі" для Гетьмана був ненавистний.

Коли хтось докучав Гетьманові різними закидами, він радше не реагував на них, ажучи: "Обмежені люди ніколи не біромні, а головне, вони не розуміють, що вони недалекі".

В жовтні 1924 року на арені боротьби з комунізмом появився А.А. Власов. Першим своїм ударом за допомогою німців він спрямував на Гетьмана. Соно, я зрозуміло: Гетьман зразу закликав українців не брати участі у власовському русі.

Ідією, що одною з точок опору власівського руху був, створений про-мосовським програм націонал-трудового солідаризму. Гетьман знав, що націонал-трудовий солідаризм повстав не як власовщина, а як нова політична течія прихильної Росії, смертельно небезпечна для української проблеми. Гетьман знав, що ця течія, як тала, що логічно випливає з комунізму, рано чи пізно заступить більшовизм. Гетьман знав, що світ швидко буде рахуватися з цією російською течією, ніж з домаганнями ще недозрілого, на думку світових політиків, до державного будівництва українського народу.

Гетьман знав, що проблема самостійності України пов'язана з проблемою нової Росії. Однак він вважав своїм святим обов'язком боронити національну гідність українського народу. Для того він відкинув з міоця всі власовські пропозиції і всі домагання німецькі.

Зрозуміло, що власовці боялися і ненавиділи Гетьмана. Притягую розмову з генералом Меленковим: "Повірте, казав мені Меленков, нам більше залежить на одному слові Гетьмана, ніж на сотнях слів наших політичних провідників та урядів. Гетьман знає, що говорить а рота імпровізує".

Одного разу мав я нагоду чути думки Гетьмана про комунізм.

"Ми, Гетьманці, казав він, не повинні легковажити советській комунізму. Це така сама епоха, як епоха Івана Грозного, чи Чингіз-хана з його азійським раумінням людини, чи, нарешті, епоха Петра I-го з його реформами.

Для збіднілого російського селянина, чи безправного російського робітника прихід комунізму був завершенням, логічним завершенням старого царського режиму. Правда, марксизмом були заражені і українці, як Микола Зибер, Богдан Кістяковський, навіть Михайло Туган-Барановський, але останні два швидко звільнилися від марксистської омани.

Український народ не міг бути комуністично настроєним, хоча б через те, що не мав у себе "общественного земледпользования" /громадського землекористування/ та мав меншу домішну монгольської крові.

Через те вся система советського режиму опирається виключно на росіян. Більшовизм тримається тепер в Росії завдяки:

1. Незідеанності російської різноманітної маси.
2. Брак віри національних меншин у свої сили.
3. Загальному взаємному недовірію одного до одного.
4. Матеріалістичному забобонному віруванню.
5. Слабк моралі.
6. Відсутності етики.
7. Впровадження в життя монізму.
8. Впровадження як засади підтримки "татарських" людей, "оскотів" і
9. Відсутності властивого непримусового поняття краси та вишуканих культурних форм співжиття людьми.

Боготворення, казав Гетьман, нав'язав свою доктрину до месіянізму Солов'янова, знаючи одов'яні як тих, що боготворять слово замість діла, ужив умілої пропаганди. Люди повірили цій пропаганді і почали думати категоріями діалектичного матеріалізму.

Намим обов'язком є віддавати синтезу між епохою соціалістичного комунізму, який себе переживає, та епохою відродження великої людини. Це велика і тяжка праця, яку єдиним розчерком пера не можна зробити".

Востаннє бачив я покійного Гетьмана Павла 15 березня 1945 року в Берліні. Він тоді дав мені доручення дістатися в особу дізнавача англійської армії та нав'язати контакт з Гетьманом Данилом. Наказав передати синові, щоб доложив усіх зусиль для врятування українців без різниці їх політичних переконань, щоб звернув увагу на фізичне збереження українців.

"Ч. Нама сила, — казав Гетьман, — в наших українських людях. Вичахнуть вони — повстане Україна!"

Від'їжджаючи з Берліна, я не знав, що в останній раз промажусь зі своїм Гетьманом і що вже більше не доведеться мені бачити цю Велику Людину.

... Не може бути хліборобського господарства без хоча б одного господаря, — не може бути без Господаря і держава. І тому ми Української, а не чужої держави бажаючи, хочемо свого Господаря Землі нашої мати.

Але ми не хочемо, розуміється, старого царського самодержав'я, цієї півазіатської демократичної деспотії, що сама себе в хвилинах небезпеки все при допомозі юрби — погромниками рятувала. Не хочемо теж, щоб отим наші будучи Господарем тільки був Гетьманом самих тільки "панів" чи самих тільки пролетарів — "робітників". Не хочемо, щоб він мав свій "двір" з непотрібними двірськими чинами, камарідами, нічого нероблячими роличами, спанахами, фаворитами і т.д. Не хочемо, щоб це був часовий диктатор, залежний від тої партії, яка його на чолі держави винеола, залежний від черезчашок, комісарів і своїх товаришів...

Хочемо то Господар-монарх, якого ми хочемо, повинен стояти понад класами, понад партіями, понад цілою Землею, і понад цілою Нацією...

Він не "цар" і не "дворянин" і не "пан" пролетарів — а Господар національної Праці.

В. Липинський

Родина ГЕТЬМАНСЬКА

Дижче передруковуємо з канадійської газети "Український Робітник" листа відомого українського діяча і політика д-ра Осипа Назарука про Гетьманську Родину Скоропадських.

Лист писаний влітку 1927 року до Головного Отамана Січей і Січової Централі в Чикаго.

Листа писав чесний патріот-українець д-р Назарук незадовго до своєї смерті. Побувавши за свій вік і соціалістом, і комуністом, демократом і безсоциалом, він під кінець життя прийшов до єдиного висновку, що тільки Україна з єдиним Авторитетом, з єдиною Вверхністю якою є ділчий український Гетьман — може вибитися з неволі і бездержавности і захити вільним і незалежним життям.

Іного шляху нема, інші можливості неможливі.

Я задержався довше в Берліні, щоб основно придивитись Гетьманському Родові й Гетьманському Центрові.

МОВУ ВАС ЗАПЕРНИТИ СОВІСНО, ЯК ІА СПОВІДИ, ЩО ЛУЧШОГО РОДУ НЕ МОЖНА СОВІ ПОДУМАТИ. Наш Гетьман, з котрий я говорив два рази довго в ніч, се чоловік в и о о к о освічений і дуже добре поінформований про всі країнські справи, а його чесність і вірність намір державній ідеї не підлягає ніякому сумніву. При розмовах все був син Гетьмана, дуже інтелігентний...

Вся Родина Мана Гетьмана, аж до найменшої доньчки 6-ти літньої Оленки, говорить добре по-українськи, а Данило Павлович навіть наш галицький акцент і виговор опанував так, що аж дивно. Він інженір під машин. Крім того знають мови англійську, французьку, німецьку, російську, а може й інші. Прі столі бувають чужі люди і лунають всякі мови світові.

Діти виховані так, що дає зможе, щоб у кожного з нас діти були хоч трохи так виховані: вони вчені, побожні, працюючі /працюють з п. Гетьмановою в огороді, мають коло дому коло півтора морга, з котрого мають ярину на цілий рік/. При тім поведіння їх таке людське і скромне, що їх тут д л ю б л я т ь навіть деякі наші хатники, котрі нічого не терплять. А мені казали, що Гетьманська Селя се дуже приємна селя. І дісно! Правдиво — маємо чим поведичатися перед світом.

Живуть вони скромно, їх одяг і харчі вдома скромніші, ніж у наших робітників в Америці, хоч в домі їх бувають високо поставлені люди різних народів.

В неділю був я тут у намір протокатолицькій церкві, де править о. Гіндім /він був в Америці/. На ютарма Гетьманська дочка Марія Павловна /докторка медицини, котра сьогодні виходить за муж за гр. /дама Монтрезора, — була з ним на Співаній Службі Божій у намір церкві /бо він католик/, вона кличучи молилася на же цілу Співану Службу Божу, а її наречений, причащаюся в намір обряді. Ішло було дивитися на них і мала церква нама набирала через їх присут-

ність великого блиску, хоч Гетьманська дочка була скромно одягнена - у звичайній білій суконці долом з рожевими теслами з білим напелюмком з білою отяжкою, на ній була маленька янурочка дрібних перел. В нашу церкву прийшли із-за них наддиплянські високі гості військові. Марія Павловна зложила на письмі прохання, що дітей з сего подружжя виховає в католицькій вірі. Воя їм гідня остає православна. Рід графа Монтезоро французький, але від пів тисячеліття осів на Україні, рід же такий був уже нам тому парі сот літ, що предки графа Монтезоро наші великі Гетьман Богдан Хмельницький просив на хрестного батька свого сина Ірія. Сьогодні буду на їх вінчанню.

Май Гетьман докладно випитував мене про Січи, про Головного Отамана і воіх членів Централі за порядком, про старшин і січовчів в інших містах і про Канаду... Гетьманові Центр упливає добре... Одно тут сумне: що В. Липинський дуже хорі. Мусить опустити Берлін.

Завтра вечором їду в Галичину.

Широ здоровлю Вас воіх.

Осип Назарук

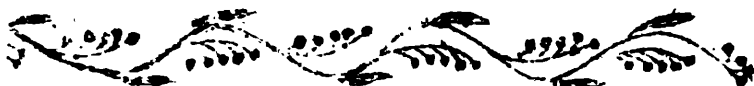
10-го серпня, 1927, Берлін.

Найкращих організаторів знайти і до державної праці притягти не може навіть найкраща виборна влада, бо вона перш за все мусить числитися не з талантом, а з партійним цензом людини. До того вона заінтересована в тому, щоб ніхто здібніший, ніхто ділово талановитіший голо неї при праці державній не опинився, бо виборець тоді готов отратити любов і довіру до своїх народніх представників.

Тільки той, хто стоїть понад всякими виборами і понад всякими партіями - той хто заінтересований у зрості, в скріпленню, а не використуванню держави - хто несе за цю державу не часову, а постійну аж до смерті і до смерті перед своїми нащадками відповідальність - тільки Господар Монарх захоче і зможе тих найкращих організаторів знайти, до діла державного поставити, а негодящих - до не мені важно - не вяжучись ніякими партіями, від партійної роботи уопунути.

В. Липинський

ОСТАННІ ДНІ ГЕТЬМАНА

Безперервні налети альянтських повітряних ескадр на Берлін, де безвиїздно проживав Гетьман, і страшна руйнація міста летунськими бомбами примусили нарешті того покинути місто в лютому місяці 1945 року та переїхати до м. Меллінген коло Ваймару.

Але через воєнні дії покинутому Гетьманові не довелося там довго затриматися і в квітні того ж року він примушений був виїхати звідти.

Новим місцем осідку Гетьмана мав стати Обертдорф у південній Саварії, де перебувала тоді його родина. Супроводили в цій подорожі покинутого Гетьмана його донька Лизавета Павлівна, старенька няня та особистий секретар.

Іхати безпосередньо до Обертдорфу через Нюрнберг - Аугсбург було вже неможливо при повній дезорганізації залізничного руху і подорожнім довелося робити різні закрути, ідучи всіма способами ополучення під безперервним вогнем летунських ескадр та ночуючи до тільки була змога, навіть серед голого поля.

16-го квітня подорожні після різних тяжких пригод у дорозі всіли до поїзду в Плятлінгу, коли раптом загуділа алярмова сирена, яка всіх на двірці привела в цілком зрозумілий тривожний стан. Залізничники почали виганяти всіх пасажирів з вагонів і з перону, закликаючи людей ховатися, де хто може. В цей час стояло на двірці кілька поїздів. Люди неохоче відходили від своїх речей, які були у багатьох останніми пожитками.

Гетьман, гетьманівна і старенька няня пішли за натовпом. Люди з переляку не знали, що їм робити, бо справжніх оховищ не було ніде. Один єдиний двірцевий бункер був уже переповнений людьми. В повітрі почулося гуркіт маси літаків. Гетьман порадив зайти до середини великого кількаповерхового будинку двірця і стати коло стіни, зазначивши, що люди у бункері може засипати. Так воно і сталося: всі люди, що попали до бункера, загнули від бомб.

Не встиг Гетьман з донькою і нянею стати коло стіни, як почувся експлозії. Вони були чимось жакливим, бо сотки бомб падали так руото одна за одною, що вибухи їх злились в один суцільний гук. Почали валитися з отравним гуркотом мурі будинків і засипати людей і амініям.

По першій серії бомб Гетьман, гетьманівна і няня щодливо виїмали з небезпеки. Посипалася друга серія бомб ще страшніша від першої. Мурі валилися далі, засипаючи все відламами. Гетьманівна втратила притомність і не пам'ятає, скільки часу минуло від початку налету до того моменту, як її відкопали нарешті з під ґрузів і перевезли до лікарні в Деггендорфі, що був у віддалі 12 кілометрів від Плятлінгу.

Першим рухом гетьманівни, коли вона приїшла до свідомості в лікарні, було питання, чи живе Гетьман. Їй відповіли, що він в лікарні. На наступний день вона тихцем від сестер встала з ліжка і тримаючись руками за мурі пішла шукати батька. Знаючи, що його в покої, де було багато ліжок. Половина Гетьманової голови була забинтована. На таблиці біля ліжка був запис температури, яка не сходилла з цифри 39.

25 квітня очинилася в Деггендорфі тривога. Американці були вже близько і німці постановили боронити Деггендорф, наказавши цивільному населенню покинути місто. Почалася суваплива евакуація. За допомогою головного лікаря шпиталю хворого Гетьмана перевезли до малого містечка Меттен у віддалі 12-ти кілометрів від Деггендорфу і поклали в лікарні при монастирі. Німці дали наказ боронити від американців також і Меттен. Цивільне населення було змобілізоване і почало будувати барикади. Усіх опанувала тривога. Місцеве населення притримало наперекір безглузлим наказам військової влади опроти́ву американцям не робити.

Гетьманові отавало де далі гірше. Він уже був непротомний і нікого не впізнавав. Гетьманівна ледь трималася на ногах. Над вечір стан хворого ще погіршав, а ранком о 4-ій годині 26-го квітня

ГЕТЬМАН ПОМЕР.

Почалися клопоти з похороном.

У монастирі сказали, щоб Гетьманівна сама подбала про труну. Бувши ледь здатна рухатися, взяла вона у місто віджигати похоронне бюро. Всі крамничі були замкнені, а населення в паніці мотушилося по вулицях. Гетьманівна ні з чим повернулася до монастиря.

Увечорі 26-го квітня по короткій боротьбі до Меттена ввійшли американці, налеті на місто припинилися. Настала тиша.

27-го квітня Павливна продовжувала свої роздуми за священником і труною, але даремно.

28-го квітня їй заявили в монастирі, що далі тримати труп покійного Гетьмана в каплиці неможливо і треба обов'язково його поховати.

Не зважаючи на заборону виходити на вулицю, Гетьманівна вийшла ранком 28-го квітня до міста. У місті було повно американського військового. Її раз у раз зупинили, вона давала пояснення в англійській мові і її пропускали далі. Ставлення всіх військових до неї джентльменське. Їй навіть пообіцяли, що у випадку, коли не вдасться розшукати труну і священника, їй у цьому допоможуть.

Гетьманівна пішла на цвинтар і там знайшла батькове тіло на марках без труни. Грабарі копали могилу. Вона попросила їх стриматися з похороном, бо мають бути труна і священник і пішла з цвинтаря до католицького парохіального уряду.

Довго дожидалася, поки не прийшло два священники. Один з них звернувся до Гетьманівни, на велике її здивування, по-українськи:

«— Я пришов сюди тому, що мене тут мала чекати, як сказали мені, одна жінка, якась українка.»

Гетьманівна попросила священика поховати батька.

Спочатку він заявив, що є греко-католицьким священником і не знає, чи вдасться це зробити.

— А хто ваш батько?

Гетьманівна заявила, що її батько — Гетьман Павло Скоропадський.

Тоді священник, вражений цими словами, твердо сказав:

— Я його поховав. Це буде для мене велика честь.

Священник — це був о. Григорій Онуфрієв — діяльно зацікавлений похороном. Він пообіцяв роздобути труну і разом з Гетьманівною пішов до міста. Але в той момент, коли вони виходили з цвинтаря, приблизно труну із монастирської отоларні.

Це була простенька дерев'яна труна, пофарбована на-чорно із отруйним посереднім.

О. Онуфрієв приніс звідкись сувій сірого українського ослиного полотна і кусень білого.

Гетьманове тіло поклали на сіре полотно і покрили куснем білого.

Відбувся похорон.

На ньому були присутніми тільки двоє людей:

Гетьманівна Мизавета Марківна і греко-католицький священник О. Онуфрій.

Син Галицької землі репрезентував співчуття Українського народу трагічній обставині смерті та поховану Гетьмана України, що загинув на чужині, відірваний від своїх близьких...

А Русень селянського сірого полотна символізував зв'язок із далеким рідним краєм.

Над могилою був поставлений простий дубовий хрест із табличкою, на якій написано було ім'я Покійного та дати його народження і смерті.

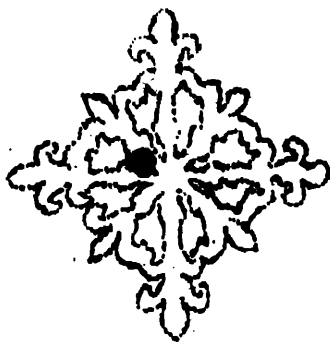

...Святая праведная Мати
Святого Сина на землі!
...Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий,
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!

.....

Подай душі убогій силу,
Щоб бгєнно заговорила,
Щоб олово пламенем взялоь,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслоь,
І на Україні оватилоь
Те слово...

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Один є тільки сьогодні Рід Тетманський,
що вже у XVIII столітті гетьманував,
що відновив у році 1918 своє гетьманство,
що виріс з нашої традиції державної,
що минавшиною своєю репрезентує держав-
ну минавшину Української Землі, і що має
таку законне право до Тетманства —
це рід Тетманський
Бжорнадських.

В. Литинський

*З Академії до дня народження
У.С.В.П. Тет'яни Дачи
в таборі Тайденав
31.1.1947р.*

П. ОЧЕРЕТЬКО

ГІЛЛЯСТЕ ДЕРЕВО

Ти згадуєш про дні чужої сили й слави,
що іноді тобі здавалися твоєю —
ревли важезні танки-динозаври,
і грізно сунули осіннім хмарним небом
крилаті ящери з ребристими боками.

І от ми йдемо — босі, але вільні
/од танків, од вождів, од віршів про зацізну єдність/
і мов напі: міцний і чистий,
вбираємо цей вітер — волі вітер,
і небо — теж осіннє хмарне небо

Ми ще неосміливі, неспевнені в собі,
не певні, що ніхто за нами не слідкує,
і часом цю неосміцєність мнацьку
ховаємо за роблене зухвальство.

І часом дехто з нас велів би мати
салдатсь і чрботи, шинелю й теплу шапку,
ніж бути босим — босим, але вільним.

Так ми йдемо дорогами чужими.
Навколо, крім шосе, є канавах
лежать ці самі танки і літаки,
обгиджені, поїдені їршею,
гармати, дулами нахилені донизу,
немов бур'ян, потоптаний навік.

Залізо гине, дріт колючий слабне,
матерія матерію жере
в заоліпленні зінбавиоти страшної,
що камені на камені не лишить.

А дух людини — мученим, іаліченим —
зягове отру ні рани,
— і набирає молодости і сили,
— і виростає, грозами обмитий

— і каже: я довів своє безсмертя,
я перемучився, перехворів — і переміг.

Так проростає паросток маленький,
тонке й криве стебло росте між бур'янів
— а з нього осянор крилатий виростає,
гіллям і листям небо заповняє,
його коріння міцно вірзуло в землю,
його кора порепалась од сили,
і хмар торкаючись холодним свіжим листям
мумлять його верхи в потоках творчих мрій.

Прекрасен дужий ліс, де тисячі дерев
підносяться в натхненному змаганні,
де має осянор справжню справедливість
і справжня рівність — хай загине і волий,
щоб кволів не плодив, і не зімлов наші рід
на рід малих грибків паразитичних.

Але отократ прекрасніше завжди
самотнє дерево, що виросло на полі,
на перехресті меж, під свист і глузування
рвучких вітрів,
ірамоване громами
та вигодуване одвертим, щедрим осянком
— мамуні-сонця молоком густим.

Поглянь на ці широкі вільні віти
— яка рішучість, впевненість і міць
в цих непокірних, неповторних рисах,
невипадкових, як саме життя.

Простимсь же і ти упертістю цією,
чим осянком сміє гірким, терпким,
цією вірою, що кожен вчинок твій,
найменший рух, що є твоїм насправді,
може від мозку, а не є рефлексом,
покірним відрухом на гавання капрана
— є саме тим, яким повинен бути.

Лише в собі шукає собі опору,
лише себе обвинувачує в тому,
що був хитрим, непослідовним, легковірним.
Бо і надумчий, і на розумнілий
неславу в перемогах знаходить.
Але і наослабий, дурений віками,
коли ще в ньому тліє іскра божа —
знайде себе, і опору розігне —
осянконі тупотять під конотопом,
осянкі дзвенять в жахливій висоті.

/Не розумієте хибно простих слів:
лише в собі знаходить собі опору —
та не в собі шукає життя мету і вартість
забудь про себе: мало вартим той,
у кого "я" — розмов єдина тема/.

Весь величезний світ вбирають наші очі,

Весь величезний світ вбирають наші очі,
для нього — не для себе — варто жити,
щоб очі гладили рюні верхів'я буків,
і ясний стрункі, і союни, що брешуть
мов струни величезного рояля,
щоб пальці гладили струнких і ніжних жемчужин,
щоб серце знало добрість, щирість, вірність,
і мозок знав свою отраменну силу.

/Горбатий вчений, що в тіоні Мансарді
зневіру й сумнів серцем подолавши,
знаходить формул сяючі кристали,
завершені в пляхетній простоті —
по праву входить в колонаду храма.
Бо в кожній літері, бо в кожній рюні й крапці
його руки химерна своєрідність,
його думі — єдиної на світі —
єдина стежка крізь куці тернові/.

Весь величезний світ існує для тому,
що все знаходить власний плях чи стежку,
що так тобто клен роже, а вже інакше берест,
що не єдине в сірих уніформах,
але тисячегранне, змінне, неповторне
є це життя: на всіх деревах світу
немає двох однакових листків.

Люби ж цей світ, і начись дивитись
з любов'ю і зичливим розумінням
на те, що інший — має інший плях.

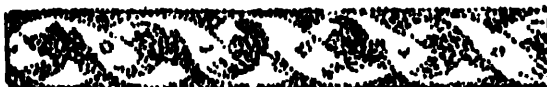

М. ОРЕХУТ

" "

Я не скажу тобі: моя любове!
Я не прому тебе: зо мною будь!
Крізь води чаю, тьмяні і омеркові,
Ледить моя тонка, самотня путь.
Моя самотня путь! В тяжкім безкриллі.
Глухе серце і пустіє ум,
І тільки день-у-день сухої хвилі
Докучливий і монотонний шум.
Сіріє рань розстання. І палати
В мені не буде мука і одчай:
Но щільним панцером колишні втрати
Стоять круг серця могого. Прощай!
І не помилиш ти ніде, ніколи,
Що випростати днів похилу вісь,
Що заворожене прорвати коло
Тебе я німо прикликав колиш
І, щоб пробитися крізь зловорожу
Темницю вод, своє тяжке житло,
Дума, весніючи воотанне, може,
Тобі, незрячій, віддала весло.

В. ЧАПЛЕНКО

СОКІЛ

На мотив з К.Гриневич

По смерті князя стрівилися віч-на-віч,
Щоб "трохи втілити" зажурену вдову
/І дати на розум їй свою любов живу!/
Дарує сокола княгині Ярославич.

Той сокіл, зучений бояринів ласкавич,
Усяку дичину полює степову,
Лисицю б'є, з-під хмар пугнувши у траву,
З повком стичнається...

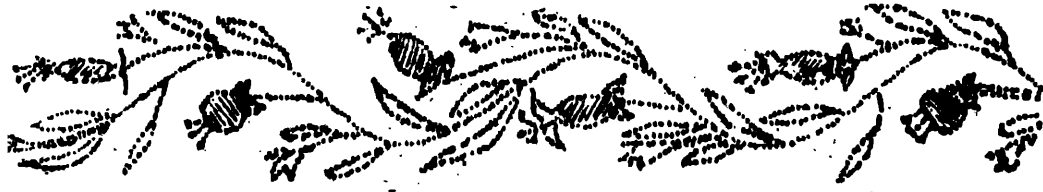
Чекане Ярославич.

Княгиня глянула із-під повкових вій.
- Візьми, боярине, дарунок пишний свій
І марно не чекай собі за нього плати...

Зостанує я сама, такою, як була:
Заради сокола не зраджу я орла,-
Тож птахом-соколом княгині не впійматч...

Див. "Шоломи на сонці"

С. ГЕОРГЕ

Літанія

Туга глибока
душу опала,
Знову я вхожу,
Боже, в твій дім,...

Подорож довга
тіло стомила,
Окрині + порожні,
повен лиш біль.

Губи жадібні
прагнуть напою;
В битві суворій
стерпла рука.

Дай супокою
проку хисткому,
Щедрий, на голод
хліба вломи!

Модих. ослаблй
сон починає,
(худли домоні,
в'януть уста.

Влий прохолоди,
вистуди племінь,
Оправди надію,
світло помли!

Згубна пожежа
серце помагає,
В ньому не тихне
болісний крик...

Гой мої рани,
Гой мою тугу!
Тоскній любові
щастя подай!

Переклав м. Орест

ВОЛ. КОССАК

Лесин лист

На столі переді мною напівзатертий лист. Читати його важко. Бруд і піт людського тіла виїли літери, писані колись яким синім атраментом. Та й сам папір стерся. Четвертини ледь тримаються. А проте я цей лист бережу. Він пройшов зі мною всю другу світову війну. Загублено дуже багато: друзі, речей, паперів... Стерлися з пам'яті імена, обличчя, постаті. По-заду — німецький полон, табори праці, виття сирен, гук англо-американських бомб; погорілі речі — рушники, білизна, навіть окуляри.

А він залися. Чи я його беріг? І так, і ні. Були речі, які я дуже зберігав, але вони зникли, пропали. Я тепер шкодую їх; картаю себе, чому було не тримати їх там, а не там. А лист... Я, здається, його і не дуже беріг. Спочатку він лежав у торбинці, де були найнеобхідніші речі; потім я носив його, загорнувши в старий газетний папір, у нагрудній кишені своєї блузи. Згодом був він у кашкеті, загнутий в обідець... Часами я надовго забував про нього. Чи ж будеш пам'ятати про якийсь там лист, коли життя на волосинку від смерті? Чи будеш пам'ятати про лист, коли самого тебе, як одірваного бурей листка з дерева та ж таки буря несе з невимовною силою у безвість? Чи ж будеш пам'ятати про лист, який по суті і не талісман, і не подарунок, і не щось заповіджене до сховку і збереження?

Лист як лист. Колись написаний мені. Тоді я прочитав його і кинув. Потім вклав до свого записника, бо були і ньому цікаві рядки, а головне психологічно він не був для мене цілком зрозумілим. І так він кочував зі мною п'ять літ! П'ять літ... Дивлюся на себе у дзеркало: вже доволі посріблів мою голову час, вже чую я тягар пережитих літ... І вже знаю я, що весня життя для інших... Бо ці п'ять літ помножили мої літа набагато більше. А все таки, коли я читаю ті рядки листа, здається, що я молодий.

І тепер я поклав його перед собою... Зима. Вихор і свистять суворі північні вітри з непривітного північно-німецького моря. Гойдається мій маленький будиночок. Тихо. У грубі тріщать дрова і сіють тепло. А я пишу. Пишу про лист, що разом зі мною пройшов через усі страждання минулої війни.

" "

Леся. До неї зовсім не пасувало це ім'я. А може це так здавалося? Чому? З цим ім'ям у мене асоціювалася руська, лагідна з ніжна дівчинка. Може цю асоціацію викликала Леся Українка? Може образ її Мавки в'язав це ім'я з тими рисами? Не знаю.

Коли я познайомився з доктором Корчаком в одній із камер Лук'янівської в'язниці 1938 року, то однією з тем наших розмов була його донька Леся... Єдина донька Лесі!

— Ах, ви не знаєте, Михайле Івановичу, Лесі. Яке це мило

І хороше дитя! От як вийдемо на волю — побачите! Побачите доньку доктора Корчака — Леся Корчак!

— Яблуко від яблуні недалеко падає, — відповів я, приглядаючись проти сонця на ґратах до павука, що швидко снував своєю павутину. Ви подивіться, Клявдій Мироновичу, нао не тільки влада запроторила за ґрати, а й павук ще їй допомагає! Гляньте, як он снує павутину!

— Де?

— Сось, в лівому кутку ґрат.

— Браво! — тихо сплеснув у долоні Клявдій Миронович. Значить нас жде воля! Раз павук снується в камері, значить воля! От побачите. І він затяг тихенько грайливу мелодію з "Кармен". — Ви уявіть, Михайле Івановичу, у мене фактично жодної провини, жодного діла! Єдина моя провинка, що я лікував італійського консула і був у нього. Але ж... Але ж хіба це може бути підставою для присуду? для засудження? для... чогось подібного? Ні, ні, рішуче ні! Ми ще з вами погуляємо по Хрещатику, погуляємо у Дніпрі, наловимо карасів у плівнях і заспіваємо "Гей гук, га-ти, гук"! І знову з його уст полилася грайлива мелодійка з "Кармен".

Ми сиділи. Разом мріяли про волю. Аналізували свої провини. І доходили до висновку, що ми нічого не винні і що нас випустять.

— Але ж чому нас тут тримають? — питає Клявдій Миронович.

— Чому?

— Так, чому?

— Я думаю, що тут просто трапилась помилка. Приміром, щодо вас, то ця помилка могла статися так: треба було ізолювати Бурчака, колишнього міського голову, і помилково змістив його в'язли Корчака. Машиністка друкуючи список змістив Бурчак в'язли Корчак. От там і причина, чому ви сидите.

— Ну, ви вже у фантазії вдарились! Зовсім ні. Адже про італійського консула питали? Питали. Значить причина захована тільки тут.

— Але ж це дико! Не на забаву ж ви ішли до консула, а як асистент професора Губерґриця з його рекомендації лікувати йшли!

— Так, з рекомендації, лікувати...

— Тоді... тоді і дроворуб, що у консула руба дрова мусяв би сісти разом з вами!

— Може і сів. Звідки ви знаєте, що не сів?

— І так плелися я дня на день здогади: — Чому сидить доктор Клявдій Миронович Корчак, чому сиджу я? І відповіді не було. В решті з'явився одного дня вартувий і сказав доктору Корчаку, щоб він збрівся з речами. Це було на вісімнадцятому місяці його сидіння. Він пішов і більше про нього ми нічого не чули.

Але, коли згодом фортуна і мені повезла, і я на двадцятому місяці одержав звільнення, я в той же день запитав: "чи доктор Корчак вдома?" Відповідь була, що вдома, що третій місяць доцентом в університетській клініці, що його реабілітовано.

" "

" "

Рівно через місяць ми зустрілися з Клявдієм Мироновичем на порозі його кабінету. Довго тиснули один одному руку, сміялися, перепитували один одного чи це не сон?

— Ну, що, не правду сказав павук? — питає Клявдій Мироно-

вич. — Не вдома опинилися ми з вами?

— Так, вдома. Павук сказав правду, — сміючись відповів я.

Потім я познайомився з мадам Корчак, солідною дамою, на лиці якої і особливо в очах відбиток туги за своїм собі гніздом. Познайомився із маленькою чорнявою дівчинкою, ученицею восьмої класи десятилітки, — Лесею — єдиною донькою моїх добрих знайомих.

Але перша моя візита була невдалою. Ледь ми з Клядієм Миновичем розговорилися / мадам Корчак мусила йти на працю, бо вона була лікарем і оце саме як раз припав її дежур в поліклініці / як здеренчав телефонний дзвінок і доктор Корчак зняв слухавку. Розмова була коротка: тільки що стався тяжкий сердечний випадок з одним із видатних українських режисирів і Клядія мироколича негайно викликали до хорого.

— Голубчику, Михайле Івановичу, нещаслива година! Цей день був вільний, а тут виклик, я б не пішов, але розумієте, це ж... це мій давніший пацієнт! Я скоро назад. Це два квартали звідси. Ви посидьте. Ось вам газети... Лесю! Лесю! Посидь з Михайлом Івановичем, я за півгодини буду. Він клав до торби щось з біків і струменти і біг.

Зі своєї кімнати вийшла Леся.

" "

Ми сиділи в кімнаті Лесі. Леся показувала свій альбом. Листівки з краєвидами. Різні фоти. Леся немовлям, Леся підлітком, Леся сьогоднішня. В лісі. На лижах. На курорті — знімки і знімки.

Мені було нецікаво дивитися. Леся помітила це. Вона показала невеличкий зошит і в ньому учнівським письмом всілякі вірші на спомин, невідомі автори, невідомі вірші, — все це писано, малюване з вінієтками, квіточками, віночками...

...Тому дарую, кого шаную...

Це мене також не захоплювало. Вона помітила.

— Боже, скоріш би татко! Ви умрете зі скуки біля мене.

— І не умру. Навпаки, мені дуже приємно. Я дивлюсь на оце все і переносюсь на два десятки літ назад. Ось алгебра, фізика, геометрія... Все це і мені колись було не байдуже.

— І кілки хепали?

— Бувало і таке.

— А я знаєте скільки маю "нз"? / незадовільно /

— Ви?

— Я

— Жодного. Ви тільки " дуже добре " або " відмінно " маєте!

— Помиляєтесь. Я маю шість "нз", а завтра буде ще два.

— Чому ж це, Лесю?

— А так. Я так хочу.

— Так хочете?

— Так хочу.

— Дуже хотіння...

— Так. Я розумію, що дурне. Тільки ви таткові про це не кажіть, а то він передчисто буде нервувати. Хай краще довідається разом, в кінці чверті.

— І ви не думаете виправити їх до кінця чверті?

— І не збираюсь.

— Я бачу, Лесю, що сім не розумію.

— Чому ж це?

— Та так. Ви в таких прекрасних умовах: окрема кімната, і сьогодні досить, ви одна донька у батьків!

— А я знаєте, коли вчора додому прийшла?

— Коли?

— О другій годині вночі.

— О другій вночі?

— Так.

Я не питаю де була Леся. Вона сама говорила.

— Ми гуляли з братюхою... Були над Дніпром, у Пролетарсько-му саду... спітали, курили...

— Ви курите?

— А що, не можна?

— Ні, я вас серйозно питаю, ви курите?

— Так.

— Ні, ви жартуєте.

— Не вірите? Прошу гляньте, вона показала пальці правої руки. Великий і вказівний коло нігтів були вкриті жовтою фарбою, яка буває у курців.

— Вірите?

— Лесю!.. Я не знаю, що вам на це казати. Ви молода дівчина, зле вчитеся, допізна гуляєте... Курите... Подумайте, що ви робите?

— Я зле роблю?

— Звичайно!

— Це я знаю. А знаєте, ви зараз зовсім як татко. Він теж так мене повчав. Такий самий тон, такий самий вигляд, — чисто як зараз у вас.

Це мене збило. Я вмовк. Леся продовжувала.

— А я знала вас ще до того, як ви до нас прийшли.

— Як?

— А вгадайте.

— Не можу знати. Може Клядій Миронович розказав?

— Так, татко. Він багато про нас розповідав... Про вашу справу, про ваші лекції в "Язнях". Це дуже цікаво. Я шкодую, що я не татко. Я б з вами... дружила... Ви повинні бути хороший товариш.

— Ви така молода, а вже жартуєте.

— Ні, серйозно кажу. Татко говорив, що він переїздив там сотні людей і лише з вами так здружився... А татко — хороший. Добрий... Він мене любить... А мамка ні. Мамка до мене сука... Черства. Я бабцю більш люблю...

Леся розповідала про бабцю. Я олухав. Дивився і думав: що це таке? Фонсмен? Звичайно розпущена предетаниця советської молоді? Порожня, лінива, розбещена...

Леся говорить. І коли я опушу голову і не дивлюся на неї, здається, що я чую що найменше двадцятип'ятилітню, цілком сформовану, дівчину чи жінку. Коли ж гляну — дитя. Маленьке, чорненьке, гострий носик, сережки у вухах, дві довгих чорних коси — дитина. Особливо в цій маленькій кімнатці, і товаристві підручників, зошитів, поплямленого пенала і олівців...

Мені було нецікаво, навіть більше, ніж нецікаво. Мене відштовхувало від цієї учениці, що зле вчиться і має недитяче життя. Хоч як хотів того вечора говорити з Клядієм Мироновичем, але побачивши, що умовлених півгодини минуло, а він не приходив, я вирішив, що далі чекати не варт. Я прощаюсь з Лесею, щоб іти. Леся затримала мою руку в своїй дитячій руці і сказала по-дорослому:

— А то посиділи б ще, Михайло Івановичу. Хоч ви і скидаєтесь тоном своїх нотацій на татка, але... є у вас щось таке, чим ви від нього відрізняєтесь. З вами приємно говорити... Посидьте.

— Ні, дякую, Лесю. Я піду, бо ще має багато справ. Колись іншим разом заїду. Передайте моє привітання таткові і скажіть,

що я іншим разом зайду.

І пішов.

" "

Може це й дивно, але ми знову не бачились з доктором Корчаком з місяць. Я не заходив. Мене відпочувала Леся. Якось зустрів Клявдія Мироновича на вулиці. Довго тиснули один одному руки. Сміялись, говорили. Просив зійти. Я побігав.

Але й знов минули тижні, а я не заходив. З рештою раз зійшов і не застав нікого вдома. І Клявдій Миронович і його дружина до неможливого багато працювали. Правда, вони мали хороше мешкання, жили багато, але працювали обом незмірно.

Я думав: тому то у вас і Леся така. — Ви не для себе живете а для незримого Молоха. І не бачите, як він вас з корені підгризає.

" "

Одного дня серед листів, що прийшли на мою ім'я, я знайшов одного, написаного дитячою рукою. Я не читаючи глянув на підпис і внизу стояло: "Леся Корчак". Лесин лист. Я почав його читати. Лист починався так:

"Чорт його бери! Надзвичайно важко писати людині, для якої ти ніщо, якій ні на краплину не потрібний твій лист і яка все таки дуже багато для тебе важить.

Михайле Івановичу, ви звичайно, дуже здивуетесь, прочитавши перші рядки цього листа. Я навіть бачу, як ви здивовано підводите брови: "Хто ж би це міг бути? що за божевільна?"

Але спочатку: яка мета мого листа? Справді не знаю. Мені хочеться пізнати вас ближче. Стати для вас не лише розумнією донькою, дитиною вашого знайомого, можливо, приятеля по Лук'янівському курорту.

Бачите, мені випадково довелося чути з уст байдуких і майже іронічних дещо про вас. Я бачила вас. Говорила з вами... З того часу багато думала. Те, що я цікавилась вами доводить мій лист з вашою адресою. Я навіть у вас була, але, на щастя, вас не застала. Було б надзвичайно по-дурному як би моя візита удалася. Щоб я вам говорила і щоб ви говорили мені? Уявляю собі про що ви думаєте, читаючи ці рядки. "Романтично дівчат! Начиталось узякого читива і уявило Бог зна що!" Або: "І звідки в наш час беруться такі сентиментальні дівчата? Дурне, мале дівчат! Як може всна мене розуміти?" І що вона може зрозуміти? Адже так? Справедливо? Але я хочу з вами зараз говорити не як донька вашого знайомого, але як Я, сама собою. Чи вислухаєте ви мене?

Я дуже нещасна. / Це не фраза, не бажання здаватися оригінальною /. За все життя мені і разу не доводилось відверто з ким-небудь говорити. Я завжди граю / смішно чути це від 16-17 літньої дівчини, так? А мені не смішно! / Перед моїми рідними, особливо батьком, я граю роль милої донечки, що читає клясики і не любить дурниць. Перед моїми сучасними кавалерами я кулю цигарки і розповідаю "Роман без брехні", захоплююсь "Сип га! мошка, скука" і так далі. Кожному я здаюсь тим, чим він хоче мене бачити. Але іноді мені стає дуже гидко, хочеться перестати вічно брехати, хочеться бути самою собою. Але перед ким? Перед Лесею? Не знаю, нічого не знаю. Чи зрозумієте ви мене? Адже я довго думала, чи говорити мені з вами? А чи.

не понесете ви цього листа татові. Ссь, мовляв, яка у тебе донька! Різкою її, друже, різкою, щоб довести дружне ставлення до нього? А чи захочете моєї дитячої дружби? Мені так самотньо, так важко жити! Я до 14-15 буду чекати вашої відповіді. Після цих чисел залишу. Виходить... нічого з рештою не виходить. Не забажали мого довір'я, не треба. Поболить і мене. Ви заходьте, як звичайно, до татка. Я ніколи не поставлю вас у незручне становище, заговоривши інакше, ніж говорила досі.

До побачення, чи допобачення?

Леся Корчак.

Моя адреса: Бульвар Шевченка, 11, кв. 2, Лесі Корчак.

Р.С. Мої рідні ніколи не дікривають моїх листів. Пишіть, не думаючи про це".

Все. Це був увесь Лесин лист. Я прочитав його і поклав у стіл. Дні минали. Я до доктора Корчака не пішов. Не пішов, бо не вірив у ширість листа. Не пішов, бо не хотів зустріти Лесю. Не пішов, бо мені все це було байдуже.

" "

Минуло доволі часу. Була весна. Я згадав, що рівно рік минув, як я опинився на волі. Був настрій з кимсь поговорити про минуле. Але з ким? Поговорити можна було тільки з доктором Корчаком. Я пішов до Клявдія Мироновича. Кілька разів я натискав гудзичка, дзвінок дирчав, але мені ніхто не відповідав. Нарешті коли я хотів йти, почулись кроки. Двері відчинились і в них стояла незнайома старенька бабуса.

- Ви до кого?

- До доктора Корчака.

- Його нема.

- А де ж доктор?

- Виїхали. А ви... Може Михайло Іванович?

- Так.

- Тоді прошу до кімнати.

Ми увійшли до кімнати. Це була Лесина бабця. Вона з розмов у домі знала мене. Коротко я взнав трагедію в домі Корчаків. Леся підряд кілька днів приходила додому вранці. Нарешті, коли їй було заборонено виходити, вона одного дня пішла і додому не вернулася. Чекали тиждень. Не з'явилася. Безпорадне становище батьків. Подали на розшук. І самі поїхали. Куди? З міста до міста. Питати, шукати... Єдине ж дитя!

Того ж вечора вдома я перечитував знову лист Лесі. Читав, думав. Що могло статися? Де вона?

Через місяць Лесин слід знайшовся. На одному з приморських бульварів Сдеси знайдено її тіло. Причина смерті - важка стадія поганої хвороби. Наслідок - отруєння.

З того часу лист Лесі скрізь зі мною. Він і зараз у мене серед паперів. Його ледь можна читати. Але у вільні хвилини я його перебігаю очима.

Чи простиш ти, Лесю, що я нічого не зробив, щоб тобі допомогти, як тобі було важко?

СЕРГІЙ ЛЕДЯНСЬКИЙ

Заколоті

Уривок з першої частини
трилогії
"ГЕТЬМАН БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ"

ДІЯ ТРЕТЯ
Картина п'ята

Запорізька Січ. Вигін. Курені. Площа коло церкви. (Новита ть
козаки з кінця в кінець. Квітень 1648 року.

Я в а 1.

/Четверо козаків несуть мертвого козака в рядні. Прнесли на
середину площі. Стали. І козака поклали на землю. З усіх кінців
збігається народ. На передньому плані Голомаз, Плиха і Колотнеча/

КОЛОТНЕЧА — /До козаків/ От, панове козаки, подивіться, що тепер на
Січі робиться!

ПЛИХА — Подивіться, що з кількома козаками тепер роблять!

ГОЛОСИ — Що таке? Що трапилось? Кого принесли?...

ГОЛОМАЗ — Вчора у Саларському курені побили за наказом гетьма-
на козака Диями...

КОЛОТНЕЧА — А сьогодні він Борові душу віддав!

ГОЛОСИ — Чи ти бачиш? Оце так! А за що ж його бито?...

ГОЛОМАЗ — За те, що рибу утопив, новопреставлений раб Божий.
За те ж погуб!

ГОЛОСИ — Як то рибу утопив? Хіба рибу можна утопити?...
Що він верзе?!

ПЛИХА — Тихо!... Вчора тягли з того берега рибу в човні! А цей...
повісник, царство йому небесне... ненароком зачепив
човна і перевернув. Вся риба і висипалась у воду... І
за те його бито...

КОЛОТНЕЧА — На смерть бито! На смерть!...

ГОЛОСИ — Так риба ж не козак! Не вже чоловік дешевше дурної
риби ставити?!

/Виринув на-перед Демко/

ДЕМКО — Неправда, панове козаки! Він три човни з рибою перевер-
нув! Та й не тільки з рибою, а й з усяким запасом і
зброєю, що переховувалась у плавнях на тому боці!...
І зробив він це наємником! П'яний був! А напоїли його
до нестями люди, які проти того, щоб Січ виступала про-
ти Польщі! Но...

/Перебив його Колотнеча, що виступив так само наперед
і охопив Демка за пояс/

КОЛОТНЕЧА — Тихо! Маю важне сказати! /Стихло. Колотнеча до Демка/
Ти давно став козаком?

ДЕМКО — А що таке?

КОЛОТНЕЧА — Козаки хотять знати. Говори!

ДЕМКО — Кілька тижнів...

- КОЛОТНЕЧА - То ти кілька тижнів козаком, а вже проти свого брата виступаєш? /до маси/ Що йому зробити, панове козаки?
- ГОЛОСИ - Те саме, що старшина з Борозняком зробила: вобу дати! Ребра порахувати! На той світ відправити!
- КОЛОТНЕЧА - Ну, то прощайся з білим світом, зраднику, коли ти приїшов сюди на козаків брехати... /дістає пістоль/
- ГОЛОС З НАТОВПУ - Стій! Стій, не стріляй! /Повернувшись до голови Колотнеча, до середини пробивається Григор Порохня/
- Порохня - Я в а 2. /Тіж і Порохня/
- Порохня - /до Колотнечі/ Почекай! Почекай! брехню на брехню садити!... /до маси/ Цього молодика я знаю. Є це добрий козак, тільки загарячий. /до Земка/ Іди, молодче, ставай поміж усіма і слухай, що старші скажуть...
- ГОЛОСИ - /до Всіх/ А про цю смерть мусимо зараз вирішити, чому вона сталась і хто тому завинив...
- ГОЛОСИ - Так, вірно! Раз Порохня каже, це так! Чому козака вбито старшину бди! Радуй! Бити в літаври! /Розійшлась козацька маса. Кожен кричить, переконує другого, руками размахує. Поглинула маса Земка. Його не видно. А ті, що принесли мервого, все ще в середині і намагаються розгойдати натовп. Порохня зник в масі. Море голів хвилюється. Нараз Колотнеча перекичує усіх/.
- КОЛОТНЕЧА - Так що ж, панове козаки, накажете робити з козаком? Ховати без суду чи яв?
- ГОЛОСИ - Ні!
- ГОЛОСИ - Треба, щоб старшина пояснила, що це таке!
- ГОЛОСИ - Як це пропустим, то будуть знущатися над усіма!
- ГОЛОСИ - Не даремно ходять чутки, що ті, які сидять в гетьманському курені Січ скасувати хотять!
- ГОЛОСИ - Кажуть нас продано!
- ГОЛОСИ - Радуй! /до гурту надлигається отаман Миска/
- ГОЛОСИ - Отаман Миска йде!
- ГОЛОСИ - Ого! Го! Сюди! Сюди! Сюди! Пане отамане, а ходіть по блище! Сюди!
- ГОЛОСИ - Бачите, що роблять з козаками?
- ГОЛОСИ - На той світ відправляють! Не треба турка-татарина!
- Я в а 3. /Тіж і Миска/
- МИСКА - Тихо! Іменем гетьмана наказую розійтись!
- ПЛИХА - Що то означає розійтись? Кому розійтись?
- ГОТОНАЗ - Чому козака убили?
- МИСКА - Замовчати! Козак п'яний був... і від випитого згорів! Поспитайте козацьких лікарів... Чого ви тут зібралися?!...
- ГОЛОСИ - Що він за нісенітниця верзе!
- ГОЛОСИ - Козацьких лікарів підкупили!
- ГОЛОСИ - Козацькі лікарі чесні люди!
- ГОЛОСИ - Сюди їх! Хай скажуть перед народом!
- ГОЛОСИ - Не треба! Старшину суди!
- МИСКА - Тихо! Я хочу знати, хто перший розпочав отут воду каламутити!?
- КОЛОТНЕЧА - Ми козаки, отамане, а не риболови...
- МИСКА - А хто брехню пустив, що козака вбито?
- КОЛОТНЕЧА - Так є, пане отамане! Правди нема де діти!
- МИСКА - Це брехня! Замовчати!
- ГОЛОСИ - Не дозволимо над козаками знущатися!
- ГОЛОСИ - Ми не рбестрові, ми вільні!...
- МИСКА - Тихо! Я наказую...

ГОЛОСИ

- Накажи своїй мамі, як вона в тебе є!
- Раду скликати!
- Бити в літаври!
- Ми вам покажемо, як нові пррядки заводити!
- Держіть його, щоб не втік!
- Хмельницького суди!...

/Розійшлося, розхвилювалося море козацьке. Б'ють літаври, несуть клейноди. Отамана Мишку схопили, тримають. А героїми в центрі Голомаз, Плиха і Колотнеча/

КОЛОТНЕЧА

- Хто спробує на Січі раду скасувати, тому ми життя скасуємо!

ГОЛОМАЗ

- Хто права козацькі буде різати, тому ми голову уріжемо!

ПЛИХА

- Не дозволимо! Хмельницького суди! Старшину суди!

/І раптом з кінця десь далеко починає стихати гам. Так тихо обдвола у вулику, як почує, що матка тут. Сама стелеться стежна невидимою силою розпихаючи людську масу в один і в другий бік.

А там здала рівною і спокійною ходом іде до осередку вибуху гетьман Хмельницький. З ним Богун. А позад них кілька чоловік старшин. Ідуть. Гетьман вітає козаків по обох боках дороги. І видно, що ці люди вже через одну появу були них гетьмана стали інші. Наче чад з їх голів вивітрилося. Але ті, що в центрі косо на нього поглядають, хоч і почивають свою нікчемність перед ним.

Стало тихо. Так тихо, що чути дихання багатвох грудей. Хтось каплянув. Пикнули на нього.

А гетьман в центрі. Глянув в один, в другий бік, а потім на Богуну. А той до гетьмана:

БОГУН

- Дозволь, гетьмане, сказати козакам слово?

ХМЕЛЬНИЦЬК

Говори.

/Богун зняв шапку, поклав на стіл, а сам став на стілець і рівним голосом почав/

БОГУН

- Я в а 4. /Маса і гетьман зі старшиною/
- Панове козаки! Гетьмановим наказом покарано вчора за безчинства двадцятьма киями козака. Він помер, але не від київ, а... від не в міру випитої горілки. Але про це говорити не час. Ми сьогодні вельми опечалені тим, що тут гетьмана, недобрим словом згадувано. Що сталося, козаки? Мертвий козак перед вами. Але як би чесним був той, хто вас отут зібрав, то він сказав би вам, від чого та смерть сталася. Але він вам того не сказав. Отож, виходить, має він новчу думку.

Козаки!

Запам'ятайте раз на завжди: дороге нам кожного з вас життя, як дорогий кожен палець на наших руках. Котрого не зріж - болять. І різати ніхто не буде, як нема для того причини. Але як бачимо, що на якомуось пальцеві рана і так гниє, що цілій руці небезпека, то чи не добре зробимо, як пальця того відріжемо? Так, добре. Бо тоді здорова зостанеться вся рука!

Так і ми робимо. Фереземо вас, шануємо, нікрили без потреби не пускаємо в діло, як би без потреби взяв хто підставив свого пальця під шаблюку. І все це робимо тому, що знаємо, коли встане справа рятування нашої батьківщини - всі ви і ми потрібні будемо, як потрібні людині руки, очі, вуха, язик - все, що є у нас!

КОЛОТНЕЧА

- /Скориставшись павзом в мові Богуну/ Не треба нам казок! Годі! Січ хоче мати іншого гетьмана!

/І знялася знову буря. Вир її захапів, завертівся, заклопотів. З соток грудей виривалися вигуки. І всі вони намагалися перекрити один одного. Одні підкидали шапки вгору – це означало, що вони за Гетьмана, другі били ними об землю – це означало вони проти нього/

- Не треба!
- Він все сказав!
- Геть його!
- Він говорити майстер!
- Батьку Хмель, присягаємось тобі!
- Ти наш!
- Дозволь померти з тобою!
- Слава Хмельницькому!
- Ганьба! Геть Хмельницького!
- Він Січ спасе!

/А Гетьман стоїть твердий, як скеля. Модним живчиком на своєму обличчі не показує він ні свого жалю, ні радості. Наче він не серед цього людського моря кипучих пристрастей, а десь у справжньому безлюдному океані, де душі живої нема, а він сам один, зі своїми думами і ділами. Так тривало якусь мить. А тоді рушив він зі свого місця одним кроком опинився на столі, зняв з голови шапку і підвібли важелісні руки догори, крикнув/

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

- Годі!
- /Його голос перекрив усіх. Стало раптом тихо. Всі очі звернули на нього. А він страшний, з жалитим кров'ю лицем і піднятими догори кулаками, здавалося, кине́ться зараз в цю страшну роз'ятрєну орду і або буде розтерзаний нею на шматки, або поглине її сам всю без остачі. Було справді тихо, бо було несподівано. А тоді він почав/

- Говорю тим, що честь мають, говорю тим, що Бога в серці мають, говорю тим, що в жилах їх кров українська тече...

Не міняють одної матку, що уроджена вирувати життям у вулику. Не поміє в якийсь вулик чужа бджола влетіти, доки в ньому господар сім'ї – матка є. І як уродилась вона маткою, так залишається правителькою до останнього дня свого життя. І після смерті замінить інша, до по смерті її провід посідає.

Але дуже скоро псується лад у вулику, дуже скоро загигає сім'я, як тільки зникає у вулику господар – матка його!

Як тіло наше серце тримає в найнебезпечнішому місці, бо воно кров розподіляє по всьому тілу – так громада наша Січ повинна вихована свого цінити! Беретти його! Не розкидатися ним. Бо він один покликаний життя громаді беретти.

Кожна частина тіла людського виконує лише свій обов'язок і не поривається до іншого. Так і в кожному нашому тілі кожен повинен свій обов'язок оповняти і цілу нашу громаду беретти.

Бо як тільки ноги захотять думати, а голову змусять ходити, як тільки козак старшинами стануть, а старшина козаками, – так раптом розлетіться намі Січ, а всі ми станемо на чужому смітнику.

Козаки!

Гетьманові Хмельницькому не залежить на гетьмануванні. Не страшно йому стати козаком. Але страшно подумати, що серед козаків і старшини козацької є такі, що мріють сьогодні гетьманами стати! Вони живуть приказкою: терпи козаче — отаманом будеш. А як терпить тисяча козаків, то і тисяча отаманами будуть?

Ні.

Горе нам, коли маємо серед нас таких.

А я скажу: терпи, козаче, віру нашу обороняй від ворогів, напасників і поганців.

Терпи, козаче, волю Україні здобудеш! Терпи, козаче, слава тобі буде, а Україна воніки віків цвіститиме!

Так думає справжній козак.

Дехто у нас взялася оця проклята приказка? А погнали її сюди і прищепили її тут, вороги наші.

Бо в той час, як ми про отаманство думаємо і водемо за нього з найкращими старшинами, гетьманами і самими з собою — вони думають, як землі наші загартувати, віру нашу православну збездікати, а нас запрягти в ярмо і над нами панувати.

Панове козаки!

Станьмо мужньо і небоязливо проти всемогутніх погромів Божих проти розорителів, озлобителів і оупотятів наших!

Станьмо щільно. Плече до плеча, рука до руки, серце до серця! Щоб була воля єдина і чин один!

Згода?

/І полилося з тисяч грудей:

— Згода! Згода! Згода!

Гетьман зійшов униз. Павза. А тоді знову полилися голоси, але єдиної волі, єдиної мислі.

— Слава! Слава! Слава!

— Гетьманові слава!

— Україні слава! Слава!

С Л А В А !!!

/Летять вгору шапки. Візники не стихають. Знову йому дорога простелилася. Але коли він зі старшиною зник, десь здалеку полилася пісня, рівна могутня пісня з сотень козацьких грудей.

Гей у полі могила, широка долина,
Сизий орел пролітає.
Славне військо, славне запорізьке
Гетьмана вітає.

Гей у полі могила, широка долина
Сизий орел пролітає.
Славне військо, славне запорізьке
З гетьманом волю здобуває!

Гей у полі могила, широка долина,
Сизий орел пролітає...
Славне військо, славне запорізьке
У к р а ї н у визволяє!

Вавилон, що ще будується

Переглядаючи досить численні видання на чужині, доводиться зустрічати доволі багато повідомлень, які свідчать про нашу ко-рисну працю.

Однак ще не було ані одного рядка, присвяченого питанню, яке тут буде порушене. А це питання є тепер актуальне не менше, ніж, знаємо - питання нашого переселення з Німеччини до інших країн світу. Є на увазі необхідність упорядкування актів цивільного стану українців-емігрантів.

Декому може видаватися, що це справа, якою пеклуться покликані до цього уряди Німеччини та наші сродняки, що обслуговують українських ДП. Назаргал - це так, але не зовсім. Бо є багато випадків у цій ділянці нашого життя, до поладження яких потрібно зусиль більшої громади людей, ніж самих заінтересованих осіб. Це особливо тепер стає актуальним, коли стоїмо перед відчиненими дверима правно упорядкованих держав, що живуть уже довгі століття за приписами непорушних норм і традицій. А також це тим більше потрібно, що в пересічній масі наша еміграція складається з людей, які пережили революцію 1917 р. і першу світову війну та їх наслідки. Вони пройшли велике чистилище позбавлення їх не тільки різних у житті потрібних документів, але і позбавлення моральних засад, що життям культурних людей мусять керувати. Багато серед нас таких, що походять з країв, які були ареною боїв ще в першу світову війну. Багато таких, що перейшли правні експерименти Сходу в роках 1939-1941, коли східня Польща опинилася під окупацією Світів. Нарешті, можливі подібні до того, оповіданням про який хочу почати свої міркування.

I

Тепер я зваю Павло Гаменко, син Петра й Евдокії - з дому Кравченко, - почав своє оповідання мій знайомий "остарбайтер", коли ми лишилися вдвох на лавці одної з площ Берліну, зустрівшись по робочому часі на пустирі поруч табору. - Народився я 12.III. 1899 р. в Тамарівці, Новомосковського району, Дніпропетровської області. Я православний, удовець; свій дім залишив їще 5.III. 1929 р. У той день я утік з дому в хвилину, як приїхала міліція арештувати всю нашу родину за начебто приналежність її до Спілки Визволення України. Я тоді вискочив у вікно з протилежного боку дому і більше не вернувся до сьогоднішнього дня. Утікши з дому, подався я на Кавказ і далші роки прожив у Катеринодарі / тепер Краснодарі /, Грознім і Армавирі. Увесь час у Росії жив нелегально, під чужим прізвищем, ховаючись... Мав дружину, з якою був узяв церковний шлюб у себе в селі 1926 року. Там же був записаний акт шлюбу в ЗАГС-і. Мав двоє дітей, що мали, як я утік - один і два роки життя... Мою жінку, дітей, батьків, сестер, братів, дядьків і дідів, що складали нашу численну родину, було заарештовано й вивезено на Мурман. Там їх примістили в м. Кемі, де вони за кілька місяців усі помирали від холоду й голоду. З цілої нашої родини залишився живим мій дід по батькові, що прожив аж до 1937 р. Справа в тому, що в м. Кемі не має досить прісної води. Дід узявся постачати до міста відрами воду, де продавав її шклянками. За це люди давали йому дещо заїсти. Так він зберігся. Пізніше мені вдалося до дідом списатися і від нього я дізнався про долю цілої родини... Ну, а далі ясно. Коли нім-

прийшли до Армавиру і почали набирати до Німеччини робітників, чим - звичайно ніхто - не був утішений, - взяли і мене. Так я опинився в Берліні робітником на фабриці.

Уже майже три роки минуло, як служав я це оповідання. Але і тепер часто займає воно мою думку. І чи не правда, що є тут над чим подумати?

Сднак, ця одна із численних Одисей нашого земляка не кінчалась на його минулому. Вона продовжувалась і в час, як ми познайомилися. Я зустрівся був з Раменком тоді, як німці почали тверезіти від свого вождівства та починали загравати з українцями. Довіляло було тим вітром, що "остарбайтерам" почали давати дозволи на шлюби, а мій випадковий колега почав думати про використання цього та знову одружитися. Раменко мав і "молоду". Його обраниця була старша жінка-селянка з теренів Польщі, православна українка, що працювала недалеко в бауера. Це була бездітна вдова, в якій чоловіка було вбито під час налету в Берліні. І з цього натурального бажання Раменка одружитися почалася нова його трагедія: треба було довести, що Раменко здодець, що він вродився й так далі, Установи того вимагали, а як те все довести?... Свідками?... Хіба лжесвідками, бо свідків не було й не могло бути в даному випадкові. І на тому тлі почалося у мого знайомого навязування, женьячки "таборової" на віру", з допомогою перелізання потайки через таборові дроти.

А тепер інше оповідання на подібну тему, але дещо іншого роду і вже взяте із справ таборової канцелярії ДП.

Молода мати, вихована в Союзах, де все "всьєравне", приїхала на Волинь до рідні, від якої була відділена в дитинстві польсько-союстським кордоном 1921 року. При німцях попала до Польщі і вийшла заміж за холмщак. Далі - за порядком - спочатку поїхали до Німеччини робітниками. Були розлучені та загубили один одного. Кілька літ прожили окремо, нічого один про одного не знали. Нїрешті, кінчилася війна. Один одного підшукали, тепер живуть разом. - Здавалось би, все в порядку. Та не зовсім так. Справа в тому, що як були розлучені, у жінки народилася дитинка. Вірна звичаям, серед яких виховалась, зголосила мати урочену дитину на ім'я Галя. Німець-урядовець, що розмовляв через підграмотного перекладача із остарбайтерів, почув і записав Валю. Тимчасом прийшло легше життя по німецьких таборах: надіслав священник. Молода жінка чула від батьків дома, від родини чоловіка, від західних таборянск, що дитину слід охрестити, пішла зі своїм дитям до священника. А що їй тепер подобалось ім'я більше Анна, ніж зголошене німцями Галю, вона заявила священникові, що хоче для дочки ім'я Анна. І священник охрестив Анну та вписав матері на це ім'я церковну метрику. Тепер у справах цієї жінки є два документи народження її доньки, обидва ніби правні, але на два різні імена. І обидва, фактично, не такі, як мусли б бути.

І нарешті ще одна історія, хоч уже із давніших часів та з інших місцевостей і обставин. Авторські довелось в свій час зустрітися з таким випадком: один українець-волиняк виїхав із Польщі до Аргентини. Звався він, скажемо - Іван Карпук. В Аргентині він попрацював кілька років, обжився й захотів спробувати до себе жінку, яка залишилася була в Польщі. Жінка зліквідувала рештки господарства, виробила потрібні документи й виїхала в дорогу. І вже під час подорожі з'ясувалося, що

в документах шлюбу пари, про яку розповідаю, було допущено ту помилку, що в метриці шлюбу замість Карпук-прізвище молодого було записане - Карпук. Жінку, яка спродалася й витратилася на велику суму, - не пустили до Аргентини, бо не визнали її за жінку свого чоловіка. Жінка звернулася до Консигторії, установи що у Польщі провадила книги цивільного стану православних, з просьбою про виправлення акту вінчання. Консигторія - звичайно - виправила. На щастя потерпілу жінку ніхто не послав до адвоката, який би напевно був скерував проти консигторії судовий позов за збитки, що виносили кілька тисяч золотих. Бо власне заа легковажності урядовця уряду стану цивільного, чи то фактично настоятеля парохії, була допущена помилка, яка мала коштувати жінці, можливо, цілої її господарки.

II

Такі моральні й матеріальні наслідки може створити відсутність потрібного документа, або навіть невірно написана в документі літера. І саме тепер наша еміграція перебуває в стадії, коли починають на перш впливати різні легковажні вчинки, як той матері, що раз дитину зголошувала Галек, записала Балеж, а схрестити просила Анною. Тим більше, що в цьому яскравому випадкові одночасно допущено було ще одну дурницю, яка була вже наслідком незнання приписів Православної Церкви таки православною матір'ю. "Валя" або "Галя" православною правильного імені нема; є Валентина й Галина. Пишучи документ, на можна до нього вписувати імя у формі пестливій. Хоч би вже тому не можна, що це легко може привести до курйозів, а ще частіше до трагедій, що хоч би пережила згадана родина Карпук-Карпки. Не можна імені свого православному писати так, як то комусь здається, як то "у нас по-українськи говориться". Бо, напр. ІЛАРІОНА в одній місцевості звуть ІЛАРІОНОМ, в другій ЛАРИВОНОМ, а в третій БАРИКОНОМ, в четвертій - ще інакше. І дуже може статися, що уроджений Іларіон, оженився Ларіоном, а помере Бар'юном, Але як той Іларіон залишить по собі мільйонове майно, то заа той плутанини імені не вістане спадщини саме рідний син того уявленого багатія; або не зможе вийти заміж вдруге його б. дружина-вдова. Бо ані американський, ані англійський, ані німецький урядовець не зобов'язаний знати всі відмінні наших імен, що в них не розбирається навіть власні матері-українки.

Е ще інший аргумент, що говорить про потребу дотримуватись основних форм наших імен. Українські християнські імена в переважній кількості є грецького або старожидівського походження, хочасти - слов'янського. Вони до нас прийшли 1000 років назад із Візантії разом із нашою вірою. Тоді ж вони зукраїнізувалися та набрали тих форм, які в наших старих требниках записані. Перевірені в остаточній формі, вони були надруковані вперше у Требнику Пестра Магилля, виданому в 1646 р. А в 1938 р. наново переглянуті Редакційною Комісією Волинської Духовної Консигторії, допущені й надруковані в Ювілейному / на пам'ять 950 ліття охрещення України / Православному Календарі - в транскрипціях українській, слов'янській, польській і грецькій. Тоді ж і там же було подано засади пропису наших імен.

Видання 1938 р. перевірених українських згадків спричинено було плутаниною в наших іменах, яка почалася в Польщі як наслідок колонізаційної політики Польщі, в українській Православній Церкві. По неповних 20-ти роках на православної Волині й Холмщині, зі згаданої причини, ставало щоденним явищем, що по актах фігурувала одна і та сама особа, різно називана. Народжений Іоанн

сторі слов'янське написання, /жонився - як Іван / українсько ім'я /, а умирав - як Ян / польське написання /. А це провадило за собою всі можливі комплікації правного порядку, зовсім логічними наслідками, які з того факту могли постватати й дійсно постватали. Бо через плутання імен були навіть випадки можливості ухилення від служби у війську, не кажучи вже про всякі інші, для держави більш байдужі проступки.

Треба також завжди пам'ятати, що Христова віра прийшла в Україну з Греції, через Болгарію і з України вже імена "слов'янські", як їх іноді зовуть, пішли на Схід. Тому ці імена не жадні "московські", як деяким людям здається. Зукраїнізовані у нас, пішли вони до Москви, а не навпаки; Москва їх від Києва переняла, а не навпаки.

Слід ще тут зазначити і те, що українське наше видання наших Святців у 1938 р. прийняло дуже прихильно "Діло", найбільша українська газета Польщі. В глибокій статті, присвяченій Святцям, відмічаючи окремі помилки, писало "Діло", що наразі треба вважати з моментом видання тих Святців питання українських імен розв'язаним. Та, на жаль, тепер знов почалося в тій ділянці плутанина, збільшена ще до того німецькими установами та німецькою вимовою й писанням українських імен.

Нарешті, є ще одна сторона цієї справи: це справа християнської містики наших імен. Іменування в Православній Церкві супроводиться відправою окремого Чину, в часі якого священник відчитує молитву, що всю покликється на нового члена Христової Церкви Боже благословення. І це благословення приходить разом із іменем святого, під опіку якого стає новий член Церкви по іменуванні й охрещенні. З цього ясно, що фактично може член Церкви носити лише ім'я, яке носив хтось із тих, хто є в почесті святих Православної Церкви. З погляду тої засади - відступлення від правильності імені святого є якби зневагою святого. Тим більше - що друга засада Церкви визнає, що дійсно православна людина сама собі приносить ім'я, бо священник дає такому членові Церкви таке ім'я, яке носить святий, пам'ять якого на день народження припадає. Отже хто є православним християнином і хоче ним бути надалі, - він має би ім'я своє з імен почесу святих брати, як це і робили завжди до революції наші батьки й діди. І тоді рішуче не могло бути такого дива, щоб хтось дитині дав ім'я О р л и к, або щось подібне, як це у нас тепер іноді трапляється.

III

Тепер стає зрозумілим, чому ми мусимо назвати легковажним і незрозумілим учиниск матері, яка назвала дитину в дрок випадках / а тому і в документах / різно, при чому в обох напрямках. Адже виходить так: ім'я Галя, записане по німецьких книгах стану цивільного, є з точки життєво-практичної курйозом / Гетьман ВАНЦЬО Мазепа; імператор ЮЛІЯ ІІ Романов /; з точки погляду релігійно-церковного ніби "гріховним". З другого боку, в нашому випадку, з точки погляду обов'язуючого права німецького, під яким тепер живемо, - ім'я Галя / Валя / недопустиме згідно правил Церкви, - стало обов'язуючим. Натомість ім'я Анна / церковне /, яке є цілком правильним, - не може бути допущеним до вжитку в офіційному житті, бо закон цивільний визнаватиме тільки ім'я, записане в книзі стану цивільного, тобто дане німцями. В той спосіб утворюється розбіжність поміж дійсним станом практики життя й релігійною самосвідомістю новонародженої дитини, коли виросте і це все усвідомить. І так поміж Сци-

лю і Харибдом наведених двох точок права цивільного й державного забезпечено на ціле життя людині пробігання неупорядкованої самосвідомості, коли матиме два імені і обидва, виходить, нерізні. Коли ж до того додамо, що в дальшому не виключеним є випадок життя людини в країні, де обов'язковим є саме ім'я церковне, — прикростей українку "Галк-Влк" може чекати не мало.

IV

Тепер звернемо нашу увагу на шлюбні справи. Шлюбів — по кількох роках безправного життя в німецьких концентраційних таборах "остарбайтерів" — відбувається серед наших людей також немало. Багато також і кокубінатів провадиться. Недавно ці випадки викликали навіть розпорядження УНРРА перевірити неправні шлюбні життя мужчин і жінок. Власне тим розпорядженням почалося безліч людських трагедій, що мають іншого порядку причини, ніж у вище наведених випадках. Головно ж, мають причини, усунення яких є поза силами осіб, що їх торкається, а покликаних до пильнування таких справ офіційних чинників влади не обходить. Візьмімо хоч би приклад Раменка, про якого була вище мова. Що Раменко був удопець, — ясно кожному, хто знає право й порядки, що панують на сході. Що в його положенні він до смерті не побачить своєї дружини, як щоб вона й жила, урятована якимсь чудом, — також ясно. Що Раменко на тихий родинний куток по 20-ти роках дanteїських блукань по світі заслужив, — ніхто не заперечить. Що не міг він на "остарбайтерській" мові німецькій з'ясувати дійсний стан речей німецькому урядовцю, який зник його вважати в кращому разі тільки за "унтерменша", — теж ясно. Що ж у такому випадку залишилося Раменкові робити?... Або лізти через драти нелегально на побачення з дружиною, або... такими справами мусіли б такі компетентні чинники зацікавитися, нарешті, і дати якісь доцільні зарядження, що не уміщалися б тільки в сухі вимоги урядовця, що знають людей з нормальних людських середовищ.

Дуже великим завданням є тут поборошення простими людьми із поміж теперішніх ДП трудностей чужої мови. Треба йти в устанси, треба розповідати такі довгі і складні справи, а ті люди часто густо знають хіба тільки кілька десятків слів, що їх бракує навіть, щоб допитатися адресу потрібної установи, а не те, щоб розповісти всі деталі страшної трагедії. Отже є рішуче необхідним, щоб управи наших таборів покликали до життя відповідні референтури / церковні / та занялись перевіркою цих делікатних справ та їх упорядкуванням. До керівництва ж такої референтури мали б бути покликані обов'язково правники, або священник, або колишні працівники Духовних консисторій, люди досвідчені і старші віком.

Багато молодих людей українського Заходу, що попали до німців на 16-17 році життя, мусіли у спільних мешканнях подібних колег есвітського виховання проживати по 2-3 роки. Їх правда, мало, бо німці "східняків" і "західняків" намагалися по можливості ізольовувати одних від одних. Але всеж у тих випадках, де це траплялось, за той час вже успіли "західняки" доволі набратись "демократичної" психології. Тому їм не є дивним, куди не рідко тепер чути й документально переконатись, що молода жінка, незамужня, приходить до канцелярії табору з дитиною на руках і просить дозволу на шлюб, бо "поляк, з яким жила", її покинув і поїхав до Польщі. І така жінка просить дозволу на шлюб з людиною, яка щиро признається, що в Галичині чи на Волині залишила дружину й дітей. Далі іде пояснення, що вже чотири роки, як ви-

везений він з дому, і не вірить він, що колись зможе повернутись до дому. " Нарешті не певен я, що дружину не вбили ", - звичайний рефрен до нашого оповідання. - Що ж з такими оріхами робити, особливо в таких випадках, які зовсім не рідкі, коли дя " дівчина " - мати чекає й другої дитини від нерозведеного розведенця?...

V.

Не переповісти усіх випадків цієї епопеї, що повстала, як наслідок минулої війни, та цього не потрібно. Істота справи тут в тому, що це питання рішуче не може бути розв'язане методом, розпорядження УНРРА передбаченою. Бо, за належним розумінням того розпорядження, такі трагічні " романи " повинні б розв'язуватись силою брутального поліцая, а співжиття таких пар рішуче припинене. І нам уже відомий факт, що недавно трапився, коли розлучили пару, яка мала шлюбні документи, а жінку з цієї пари послали до мужчини, з яким вона дійсно мала колись " роман ", але не була в шлюбі. Такі й подібні випадки говорять за те, що упорядкування згаданих справ конкубінатів наших людей, які утворювалися на довголітній еміграції в часи найстрашнішої війни, - вже дуже на часі, а зайнятися уважним вивченням і подагодженням їх у якийсь правовий спосіб давно вже прийшла пора. Порушена справа тим більше актуальна, що через незнання німецької мови, - наші люди і тепер ще часто губляться, коли їм кажуть, що треба йти до якогось " штандесамту ".

Слід зауважити, що в перші дні по капітуляції Німеччини, коли " остарбайтери " почули волю, а німці не зорєнтувались, що їм і як робити, - багато наших людей по таборах взяли шлюби: тільки у священників. Знов інші з них мають вінчання або цивільні записи з часів передеміграційних, але документи шлюбу втрачені, і тепер люди не є в силі виказатися, що дана пара дійсно є чоловік і жінка та мають жити у спільній кімнаті. Це питання теж мусить знайти своє розв'язання, бо воно не заступається поодинокими випадками.

Правне упорядкування наведених і подібних, не згаданих нами фактів - раніше чи пізніше мусить наступити. А тепер це особливо є актуальним для тих людей, що хотіли б виїхати з Німеччини у вільний світ - як чоловік і жінка, чим вони фактично є, а чого лише документально не можуть доказати. - Завдяки описаному станові річей, ми зустрічаємо тепер родини, де кожний член її носить інше прізвище. Цього рішуче не може зрозуміти Захід. Однак, так саме стоїть ця справа у нас, що страшенно ускладнює правне положення дуже великої кількості людей кожної окремо, а членів одної такої родини разом також. Бо члени такої родини - дуже легко можуть бути знов порозлучувані, тому що родинну єдність їх в очах західного урядовця не завжди є сила довести документально.

VI.

Отже ми в порушенім питанні стоїмо перед трудною проблемою цивільно-правного характеру, яка торкається великої кількості людей і яка є дуже актуальною саме тепер. Перед нами перспектива виходу з таборового " гета " в широкі світи культурних країн поза Німеччиною. Але в ті країни прибути з таким хаотичним документальним станом наших родинних взаємовідносин ми не сміємо й не можемо. Тому ми мусимо ці питання поставити перед компетентними чинниками на порядок денний та скерувати їх на

ілях якогось принципового розв'язання,

На нашу скромну думку, це мусів би бути більш-менш такий керунок розв'язання описаної плутанини:

1. Всі ті шлюбні акти, що можуть бути підтверджені присягою двох свідків, або підтверджені Управами Таборів, - визнавати за дійсні, особливо у випадках, коли вони підтверджуються посвідками священників, що ці шлюби взяли благословення Церкви.

2. Всі акти народжень і смерті при відсутності метрик урядових чи церковних - теж визнати за дійсні, коли вони можуть бути підтверджені присягою двох наочних свідків.

3. Всі діти, прижиті в конкубінаті, в разі взяття батьками церковного шлюбу або цивільного, переписати на прізвище законного чоловіка-матері, беручи одночасно з такого "нового" батька зобов'язання на писемі поклястися дитиною, яку усиновлює.

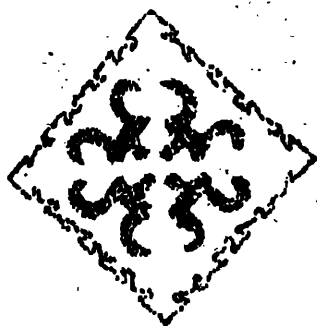
4. У випадках шлюбів із вдовами, що мають дітей від іншого чоловіка, чи з жінками, що прижили дітей поза шлюбом, - теж вимагати зобов'язання молодого, що опікуватиметься "чужими" дітьми, як своїми, і що запише на своє ім'я / усиновлює / "чужих" дітей.

5. Облегшити право й процедуру розводу для осіб, що не мають найменшої надії повернутись колись в рідні краї, а мають незаконно прижитих з іншою жінкою / чоловіком / дітей. - Те саме. допускати в окремих випадках і у відношенні людей, що не мають дітей.

Колиб наші керівні органи світські й церковні на еміграції - захотіли під свою увагу взяти поставлені тут питання, - ми вважали б, що ціль нашої статті досягнута. Разом із тим, кінчаючи ці болісні актуальні міркування, що торкаються людей нашої української еміграції, - ми хотіли б іще одну річ підкреслити.

Всі наші акції-вказання-адлянци ми безумовно мусимо оперти не тільки на засадах права, що об'язує нас тепер, але і на засадах української традиції, в якій жив український народ, але яку нам хотіло насильно вирвати безбожницька влада. Стже тому, поруч актів правних світських, мусять акти стану цивільного наших людей - освячуватися Церквою. Бо лише той із лабіринту виходить цілий, хто іде по ньому, тримаючись рук за нитку клубка, що на світлі дня залишається. Так і ми, ідучи теперулябринт прийдешнього майбутнього життя на чужині, міцно тримаймося далі Церкви, що у нас в минулому була найпильнішою хоронителькою українського народу на його історичному шляху та яка провела нас через віки незрадно й дбайливо.

Лише благословенство Боже не заведе нас.

Про те, що *мусимо* зробити

Багато причин говорить за те, що взятися, нарешті, до збирання відомостей про померлих на чужині земляків наших прийшла остання пора. І мусимо ту роботу виконати вже тепер, цим літом, бо незабаром буде пізно; не буде як того зробити. Адже треба занотувати не лише ті могили, що їх ми може випадково спіткали чи розшукали на кладовищах, але про всіх взагалі померлих у війничині українців, в міру можливості, мусимо зібрати відомості до спільних списків. У тих списках мусіли б знайти своє місце українці, що в часи другої світової війни опинилися поза тере-нами батьківщини й знаšli на чужині свою смерть. За рік нас на теренах нашої теперішньої примусової еміграції, правдоподібно, не буде, а з тим скінчиться взагалі раз назавжди можливість виконання такої реєстрації. Могили зникають, і навіть віків у Лету забуття підуть люди нашого покоління, що так чи інакше впали жертвою на вітарі своєї Батьківщини. Бо такі і на їх трупах Україна іде до воїт своєї свободи. Отже, тому, було б дуже добре і корисно з'ясувати, хто саме й де саме із наших людей найшов свій кінець в часи страшної війни на шляху до незалежності.

В даному разі, звичайно, ходить не тільки про сентимент і культурність чи некультурність українську, про що часто любимо говорити. Тут ходить головню про правно-цивільні наслідки для дуже великої кількості українських родин, що із незнання фактів смерті тих чи інших осіб, членів цих родин, можуть впливати й впливають часто-густо в сучасно правно-цивільних нормах життя. Такі списки можуть згадані ненормальності усунути, або навіть запобігти.

Найперше, — українців на чужині було дуже багато. Отже і дуже багато їх знайшло тут свою смерть. Значить, дуже великої кількості живих торкається прикрість смерті на еміграції українців та незнання точно її факту. На цій еміграції було українців найменш один мільон; у полоні військовому, що потрапили до Німеччини через совітську, польську, мадярську армії, правдоподібно, не менше; також усякими іншими шляхами попало українців у руки німців дуже багато. І багато з них тут умирали від голоду, виснаження, повітряних бомбардувань, в концентраційних таборах; вмирали також і натуральною смертю. Отже ледве чи є тепер в Україні хоч одна родина, що не була б в ці прокляті часи не торкнута тими смертями їх кривних на чужині. Чи вмер він чи живе?... Коли умер, то де, коли і як?...

Займають і довго займатимуть наших людей такі питання не тільки зза родинного почуття, але ще і з причин виникання шкідливих наслідків відсутності в дома точних і певних відомостей про смерть чи життя того чи іншого з "невдомих вояків". "Смерть і сраму не їмуть", їм уже взагалі ніщо життєве не потрібне. Але їх смерть діткливо дошкряє ще живих близьких їх. Чи може жінка, що мучиться дома сама з малими дітьми, чекаючи вірно чоловіка, вийти вдруге заміж? Чи має далі ще мучитися?... Чи має молода наречена старітися в дівах, будучи вірна, якому обіцялася, чи вільно їй надалі розпоряджати собою?... Чи має чиясь власність, залишена дома, чекати непорушно свого власника, чи нею можна розпоряджатись, як вимороченою?... Чи можна частку

грунту того, на поворот кого чекають і надіються, поділити серед інших дітей, чи — може — та частка мусить далі на можливий поворот власника чекати?... І слід взяти під увагу, що така дилема можлива навіть у совітській дійсності українського народу. А особливо на західних землях, де "нове" і "революційне" право панує лише кілька років. —

Довго обов'язуючі, традиційні приписи правні в свідомості пересічного українського селянина взагалі настільки шляхетно-консервативні, що далеко ще не обернулися вони в усе невідоме надійство східного світогляду. Тому нашою уважливостю і працею підтримати таку правну самосвідомість українського пересічного українця-громадянина є дуже доцільною, може, навіть найконечнішою потребою й обов'язком кожного на чужині перебуваючого українця, який знає, що не багатомовною фразеологією про героїчність будується Україна, але перш за все глибоко вкоріненим у душу народу минулим його.

Звичайно, не малу роль має відіграти в цьому стремлінні до упорядкованості нашої інтелігентської совісті чисто, скажемо, і сентиментальна сторінка порушеної справи. Тяжка доля матері-батька, що не знають, де їх дитина поділася. Навіть тоді, коли вже певні, що дитина їх не живе, — є лекший стан горя, ніж непевність, ані смерть ані життя. Не дурно такий стан стає причиною психічних хвороб, а маніяцтва в першу чергу. Отже те маніяцтво в більшій чи меншій мірі переживають в піввоенній Україні, напевно, всі матері й батьки, не кажучи вже про жінок та інших членів українських родин. Переживають і переживатимуть ще довгий час, а маніяцтво очікування, виглядання, бачення уві сні, розпука непевності і упадку заведених снів і гадань, депресія розчарувань од несповнених надій, передчувань і сподівань — пануватимуть широко й довго. І тут дуже багато відомих може віднайти в розв'язуванні завдань упорядкування особистих і родинних трагедій України чисто інтелігентська праця на чужині, скерована на реєстрацію і упорядкування виказів українців, убитих і загинулих в часи війни на терені Німеччини та інших держав.

Наш обов'язок є також і перед тими людьми, що тут з нами несли емігрантську скруту й муку, а тепер лежать уже мертві. Вони, звичайно, умирали із просьбою на устах до нас повідомити про це їх близьких і рідних. І хіба також кожний із нас, що прочитає ті рядки, з таким самим заповітом не звертався до оточення в моменті, коли навколо бомбове пекло гуділо? — Напевно, так. Отже і перед ними, загинулими, і перед їх близькими й дорогими маємо обов'язок принаймні їх імена зареєструвати, коли не можемо чимсь більшим тим людям прислужитися.

Таким своїм чином ми і зв'язок нашого покоління з цілим українським народом, може, особливо достойно засвідчимо та в цілком сконкретизованій формі висловимо. Народ — це всі: "і мертві, і живі, і ненароджені", і "в Україні і поза Україною суціль". Тому-то ми всі — одно ціле. Ми всі — величезна сітка й ланцюг, що простяглися своїми відногами з усіх кінців землі, де тільки живуть українці, і одночасно спускаються також у минуле довгих віків, що поза нами лишилися. А в тому цілому кожна жива українська душа — важливе кільце; кожна померла — звено в минулому народа. Тому коли діравле сітка і рветься ланцюг, як у них випадає одно звено, — так послідовно щербиться сама свідомість народня, коли виривається з її минулого чи сучасного, що вже завтра минулим стане, якась сторінка або особа. Тим-то обов'язком нашим є не допуститися, щоб з історії років другої світової війни стерлися імена жертв і неочних свідків страждань України, в їх особах вивезеної до Німеччини, забра-

ної в табори на рабську працю.

Померлі в Німеччині на примусовім вигнанні земляки наші заслужують на те, щоб їх не забували ми ще і іншої причини. Адже то жертви, які принесено Україною на шляху її національного пориву до цілі загально-національної, до нашої незалежності. Ті люди впали, як герої-жертви другої світової війни, що хоч принесла наше повне поневолення, але і принесла наше остаточне національне усвідомлення. Бо саме за цієї війни, наче одним помахом руки, цілий зрусіфікований Київ заговорив одразу по-українськи, коли з нього одійшли на якийсь час ті, що його нищили. Так, це саме ті люди, яких ми так легко хочемо забути, покинувши їх могили на легке зрівняння їх з землею на чужині, заслуговують найбільшої уваги. Бо то саме їх страждання відкриває нам двері в далішні і ширші світи культурних народів. То їх стогони, то їх зойки перед смертю склалися в сумі на те, що нас починають чути, що до наших бажань починають прислухатися. То саме їх слізи купили нам відносно спокійне життя тут на чужині. І коли в той спосіб поклали вони "душу свою за други своя", що є найбільшою любов'ю до ближнього, — то не годиться пройти повз їх смерть недбайливо, наче повз щось, що не заслуговує уваги.

Ми дуже любимо помпу. І тому на ту помпу дуже часто складаємо багато і грошей і праці. Тому постановили в деяких місцях і памятники на наших могилах — спільні та індивідуальні. Нічого проти того сказати не можна. Це все добре. Але того мало, бо це все тимчасове, — особливо індивідуальні надгробники. — Далеко більш важливішим є зібрання по німецьких похоронних або парафіяльних урядах поіменних виписок про померлих в Німеччині українців. Ці уряди нотують усіх, що пройшли на кладовище назавжди. А через ці уряди, правдоподібно, дійсно усі померлі проходили, хіба окрім тих, що згоріли у трупарнях німецьких концентраційних таборів або на шматки були розірвані бомбами. А тимчасом ми, здається, досі ще ніде не читали і не чули, щоб хтось і десь зробив такі списки та їх опублікував. На скільки б то вже були зменшилися оголошення-розшуки по наших газетах, колиб такі списки оголошувались? Нам здається, що саме повнота числа людей, про яких жадних відомостей нема, де вони поділися, — є річчю в нашому положенні найбільш потрібною. В порівнянні з опікою над пам'ятниками на могилах — нами порушувана справа на багато разів важливіша. За 50-100 років од найкращих і найміцніших пам'ятників, коли їх не доглядати, нічого не залишиться; натомість, упорядковані збірники-списки наших похованих у Німеччині людей — видані друком, на всі віки залишаться на спомин поколінням, як посвідка української жертви на користь людяності в боротьбі з людським зоологізмом.

Коли доводиться говорити про пам'ятники на могилах наших земляків у Німеччині, то нам здається, що залишати десь у німецьких храмах чи на храмах у стінах змуровані пліти з виписаними на них іменами наших померлих — більш раціонально й доцільно. Тривкою може бути тільки така пам'ятка про нас і наше тут перебування і наші жертви на вівтар минулої війни. Нам здається, зокрема, що таким бажанням українців не доведеться зустрінути спротиву і з боку німців. В кожному разі правдоподібно, що спроб до того не робилося. А що саме в цей спосіб належить увічнити пам'ять про наше перебування в Німеччині — найкращий доказ доля могили гетьманівни — Анастасії Орлик, дочки Гетьмана Пилипа Орлика. — Могили гетьманівни Анастасії вже і сліду нема, навіть у Німеччині, де дуже дбайливо доглядають могили. Роблені тепер спроби у Кілі відшукати цю могилу не дали наслідків.

А ті спроби були досить настирливі. І в цьому випадку ми мали справу з донькою Гетьмана, дружиною генерала, і ми добре, з певністю, документально ствердженою, знаємо, що гетьманівна жила саме у Кілі й тут нашла своє місце спочинку. Де її поховано, того не допитали. Справи не міняє і та обставина, що Кіль обернувся тепер у руїни, разом із деякими церквами та могилками коло них, разом із урядовими будинками та їх архівами. Факт залишається фактом. Могила за 220 років зникла.

Ми не думаємо, звичайно, перекреслювати своїм песимізмом у наслідках пошукувань могили гетьманівни старання й охоти до того з людей, які хотіли б тим далі зайнятися. Але хочемо підкреслити, що коли так є у випадку з дочкою Гетьмана, то що буде в недалекому майбутньому зі звичайними "остарбайтерами", коли вийдуть поза межі Німеччини ті, хто могилками їх опікується? Тих могил дуже скоро не стане. Хоч би просто тому, що зайве місце займають; що нікому вони не потрібні і не цікаві. — Але всі вони, померлі — наші люди, члени нашої української родини, що з нами тут ще недавно жили. От-же знов: зібрання імен їх до загально-національних українських граматок по німецьких кладовищах, коли є ми тут, — лише одна можливість назавжди зберегти пам'ять про них, щоб поминати їх у молитвах, і зберегти, разом, пам'ять про місце їх вічного спочинку. Інакше ж — дуже хутко по них тут усякий слід загине.

Ми, отже, за зібрання по можливості повних списків померлих на чужині, це не виключає індивідуального, чи збірного, де це можливе, упорядкування українських могил. Тільки ми не віримо у велику доцільність такої акції, такої способу витрачування доброї волі і енергії національної. Все одно, самі покинуті, могили ті дуже скоро знищаться, особливо коли не камені. Натомість надруковані списки-збірники залишаться розкидані по цілій земній кулі, а вона ніколи не попаде до рук тих, для кого українців "ніть, не було и не будет".

Саме проведення реєстрації не є трудною справою. При великих німецьких кладовищах є похоронні бюро, а в них ведеться евіденція всіх похованих. До бюро легко пускаться для перегляду списків, а з тих списків можна зробити потрібні виборки. При тій роботі можливі, звичайно, помилки, але останне-дрібниця в цілому, що наперво, несе в собі кілька десятків тисяч наших людей. Як видно зі списку, що подаємо при цій статті, відомості похоронних бюро лаконічні. Але головне: є в них все те, що дає можливість родині свого члена розпізнати, а це найпотрібніше. Запис дає також місце поховання померлого.

Що ж до самих нище долучених списків, то належить сказати таке. Вони стосуються двох кладовищ міста Кіль в окрузі Шлезвіг-Гольштайн: А й х т о ф і Г а й к е н д о р ф. Кожен список укладено окремо за алфаветом прізвищ. Алфавету дотримано тільки у відношенні першої літери прізвища. При прізвищі та імені стріть першою дата народження померлого, на другому місці — дата смерті, а далі

— число могили. Де тих чи інших даних не подано, а стоїть знак запитання — це значить, що їх нема, і тому не показано їх і в документах уряду. Більшість людей у списках подано як жертви повітряних налетів. Ми того не відмічаємо в наших списках, тому що не хочемо в окремих випадках допуститися неточностей, бо не завжди відповідні помітки є в урядових паперах. Назагал же — бомбові жертви легко розпізнати по тому, що вони поховані поруч одна одної, часто-густо в спільній могилі, а дата смерті їх — один і той самий день, — імена й прізвища ми подаємо, в переважачій-більшості, у вимові — як вона записана німцями. Лише в окремих випадках, де нема задних смислів у то-

му, яке насправді було ім'я померлого, перекручене в записі на німецький лад, ми передаємо ім'я по-українськи. Сумніви у правильності запису прізвищ зазначаємо або ставленням у дужках знаку запитання, або правильного / на нашу думку / його написання.

---000000000---

О С О Б И

Правдоподібно українського походження, поховані в 1941 - 1945 - роках на кладовищі А Й Х Г О Ф у м. Кіль в Шлезьї-Гольштайні

1. Антонієнко Іван	13.VI.1924	28.VIII.1943	61/2
Арабій Дмитро	14.II.1910	21.II.1944	61/73
Алексеев Ніколай	8.XII.1923	25.VIII.1944	61/143
Артюк Александер	8.XI.19?	1.X.1944	49/111
Артиков Катя	13.X.1925	13.X.1944	61/150
Андрощук Василь	? VII.1920	? 1944	49/327
Асасевич Федор	8.VI.1892	? 1944	49/301
Артеменко Александр	? VI.1939	24.VII.1944	61/196
" Марія	26.III.1941	---	61/194
10. " Іда	26.V.1943	---	61/194
" Марина	26.II.1907	---	61/194
Бурда Шура	24.VI.1926	14.V.1943	61/14
Катин Іван	12.X.1892	19.V.1943	61/269
Богданов Кузьма	7.IV.1925	29.X.1943	61/49
Басдріян Ніколай	10.X.1924	11.IV.1944	61/89
Бомкава Вера	31.XII.1924	27.IV.1944	61/90
Бодапенко Катя	5.IX.1923	28.V.1944	61/104
/Потапенко Настя/			
Бандумевич Віктор	22.XI.1943	1.VII.1944	49/81
Баріняк ?	?	31.VII.1944	61/132
20. Березяк Фрагари /Григорій/	1.VIII.1927	21.VIII.1944	61/114
Бойков Іван	21.I.1912	21.VIII.1944	61/119
Білозур/о/р Антон	7.X.1899	1944	49/343
Набенко Гордей	2.I.1892	31.XII.1945	49/343
Бутенко Петро	15.VIII.1923	1.III.1945	49/343
Безрода Іван	27.VIII.1926	1.III.1945	49/389
Безуглій Володимир	9.IV.1924	1.III.1945	49/390
Біяков Ніколай	20.X.1911	? 1945	49/396
Бритон Стефан	10.VIII.1922	? 1945	49/397
Блажко Стефан	12.VIII.1912	25.III.1945	49/423
30. Безкровний Алексій	?	24.XI.1944	49/314
Брич Іван	?	21.XI.1944	49/317
Бенедь Іван	22.VII.1919	? 1945	49/434
Балабанов Александер	21.IX.1915	25.IV.1945	49/456
Белосвет Іван	?	26.IV.1945	49/453
Березняк Дмитрій	?	? 1945	49/455
Боломідов Александер	29.X.1922	? 1945	49/456
Боднарчук Адольф	16.IV.1895	25.IV.1945	49/457
Ванрильдичев Василь	8.III.1920	25.IV.1945	49/457
Безносенко Ольга	11.I.1915	24.VII.1944	61/198
40. " Аліна	17.II.1936	24.VII.1944	61/197
" Валентин	8.III.1938	24.VII.1944	61/197
Буовитська Параскева	12.X.1907	29.VII.1944	61/189
" Марія	2.VIII.1931	29.VII.1944	61/188
" Надія	30.X.1937	29.VII.1944	61/187
Берашина Соня	4.VIII.1941	29.VII.1944	61/166

Бераше/и/на Фальтя	21.II. 1933	24.VII 1944	61/165
Бераше/ина Люба	16.VII 1917	24.VII. 1944	61/167
Бондаренко Валя	15.VI. 1928	24.VII 1944	61/168
" Анна	15.VI. 1928	24.VII 1944	61/168
50. Бараківський Альфонс	17.I 1919	26.IV. 1945	49/448
Бересіон Дімітрій	?	26.IV. 1945	49/455
Беліс Михайло	1.I. 1926	26.IV. 1945	49/456
Буїмітшов/а/ Андре	20.II. 1920	?	1945 49/450
Васіля Ісмаїл ?	1.V. 1884	11.I. 1944	61/81
Варшійняк Оляріян	18.IV. 1884	?	1944 61/203
Вераніч Федор	15.II 1922	?	1945 49/317
Ваховицький Адам	26.IX 1921	10.II 1945	49/379
Виспівовський Іван	7.I. 1888	1.III 1945	49/389
Ватині Пама	28.II 1927	7.IV. 1945	60/119
60. Волошинський Іван	25.VII 1922	26.II 1945	49/326
Гавтажук Василь	10.VI. 1922	13.XII 1943	61/82
Глушков Вера	28.VIII 1927	13.XII 1943	61/59
Гора Федор	?	31.XII 1943	61/83
Гобуцький Дімітрій	1.VII. 1943	5.XII 1943	49/86
Гаренойко Ігерт /?/	8.XI. 1941	3.XII 1943	49/84
Гарашенко Анатоль	?	21.I. 1944	49/78
Гуляр Михайло	?	28.III 1944	61/86
Ганвізар Анатоль	15.XII 1922	19.IX 1944	61/38
Говрієнко Шура	17.VII 1927	14.X 1944	61/6
70. Гова Іван	28.IV. 1923	24.VII 1944	61/202
Горбенко Григорій	1.V. 1933	24.VII 1944	61/200
Голліг Петро	?	24.VII 1944	61/131
Грауер Міля	15.II 1944	30.VIII 1944	49/101
Галашевський Адам	21.II 1892	23.I 1945	49/370
Гінч /Гігінч/? Нікола	10.XI 1923	21.IV. 1945	60/637
Грабар Михайло	4.I 1913	4.IV 1944	61/61
Гейдак Александер	17.V 1923	?	1945 49/122
Гава Міла	2.IX 1914	24.VII 1944	61/202
Гарбенко Маня	15.VIII 1914	27.VII 1944	61/201
80. Грашальська Веофра /?/	27.VI 1913	29.VII 1944	61/183
Грашальський Віктор	11.IX 1936	29.VII 1944	61/192
Гармати /ІІ/ ?	?	?	1944 61/11
Гуменік Нікола	25.XII 1924	15.IV 1945	49/449
Гусмітшов/а/ Андре	20.II 1920	15.IV 1945	49/450
/Гусмічев Андрій ?/			
Голомедов Александер	29.X 1922	26.IV 1945	49/456
Гадселик Петро	9.X 1924	26.XI 1944	49/309
Гарадолгін Александер	9.X 1925	26.XI 1944	49/316
Гавришкін Василь	8.III 1920	26.IV 1945	49/457
90. Діма Михайло	?	4.III 1944	61/74
Домброський Вінітр /?/	26.X 1898	19.V 1944	60/108
Дзіденчук Федеус	3.I 1923	1.III 1945	49/387
Дорошук Стефан	10.III 1896	1.III 1945	49/387
Діасков Федор	15.XII 1921	?	1945 49/493
Дорошов Нікола	2.V 1915	21.IV 1945	60/628
Дятченко Ганна	15.VI 1905	29.VII 1944	61/184
Дімітро Татіяна	12.XII 1922	29.VII 1944	61/183
Дімітро Володимир	8.VI 1944	29.VII 1944	61/183
Джусаєв/а/Станіслав	16.V 1944	29.VII 1944	61/174
100. Джусаєва Анна	10.II 1920	29.VII 1944	61/174
Доя Іван	15.VI. 1906	11.III 1945	60/583
Доя Зіна	7.XI 1916	11.III. 1945	60/582
Денковистель Михайло	29.XI. 1926	?	1945 40/433

/Далі буде/

Л. К.

РЕЦЕНЗІЇ

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ - ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ

ВИД-ВО "БДЖІЛКА", МОНХЕН, 1947.

Важна це книжка і дуже потрібна. Досі про історію Закарпатської України не знало наше громадянство східних, а то й західних земель майже нічого. Причому була тут незначна роля яку мала ця наша земля в українському житті другої половини 19. віку і на початку 20.

Та часи змінилися. Бже скоро буде 30 років, як Закарпаття про пробудилося. За допомогою працівників-вигнанців зі східної й західної України воно швидким темпом відродилося. Його вага в житті всєї України помітно збільшилася. В 1939, році воно сягнуло навіть по державну незалежність. Вся Україна слідувала тоді з запертим віддихом за тамтешніми подіями. Тому крайня пора, щоб наше громадянство знало більше про цю нашу землю, зокрема про її історію, повну драматизму і завзятої боротьби.

Ніхто з наших істориків-науковців не взявся в останніх трьох десятиліттях заповнити велику недостачу і написати історію Закарпатської України. Очевидно грали тут ролю важкі умовини для видавання наукових книжок у Львові. Тому добре сталося, що Видавництво "Бджілка" видало цю книжку. З передмови довідуємося, що автор написав її ще в 1921 р., та що першу частину видано тоді в Ужгороді, а друга оце вперше вийшла у світ тут.

Автор цієї книжки, др. Василь Пачовський, це відомий, західно-український письменник, що від молодих літ захоплювався нашою історією та її великими діями і в своїх творах змальовував їх боротьбу за незалежну державу. За цю нову для него працю взявся з запалом. Вона без міри трудніша, як написати історію України. Йому прийшлося ясувати не лише історичну долю нашого Закарпаття, але й впливи різних політично-культурних осередків, що діяли на нього; також його звязки з Галичиною і всєю Україною та впливи на його долю подій, що відбувалися в Україні.

Книжка написана приступно і картинно, читати її зовсім легко, вона цінний набуток нашої популярно-наукової літератури. Її метод і широкий засяг робить її цікавою також і для фахівців. Вона дає читачеві нові історичні перспективи.

У початковій фазі історії Закарпаття зупиняється автор на гетьсько-дакійській державі, що існувала в Семигороді в 3. і 2. віці перед Хр., на готах і аварах та над великоморавською державою, що існувала на деяких землях теперішньої Угорщини і Чехії в 9. віці по Хр. Яєсе важливу для Закарпаття культурну працю слов'янських апостолів, Кирила і Методія, що розвивали діяльність у великоморавській державі. Змальовує перебування мадярської орди в київській державі за часів Віщого Олега, що поконав її та виправив у дальшу дорогу; її прихід у наддунайську землю, її грабунки і війни; їх повільне європеїщення, бо перші три століття жили вони в новій батьківщині ще під шатрами... Аж до початку 14. віку їх королі й аристократія були просякні українською культурою і східний обряд переважував. Тоді, за часів нашої самостійності наші предки були в Угорщині повноправні. З упадком Київської і головно Галицько-Волинської держави починають вони

тратити все більше свої права і по кількох століттях опинюються в важкій неволі. Упадок нашої держави був для них не меншим нещастям, як для їх західних братів.

Зовсім інакше, виглядає наша початкова історія, коли маємо на увазі також історію Закарпаття.

У дальших століттях боротьба нашого народу за свої права прибирає на Закарпатті подібні форми, як у інших наших землях. Такі ж повстання проти шквальної неволі та панщини, таке само міщанство організується і культурною працею багато осягає, так само і в ту саму пору, що й на сході кипить релігійна боротьба за найвищі національні вартості.

Історія Закарпаття пояснює і доповнює деякі важні сторінки з історії Галичини. І так. приязне ставлення австрійської влади до потреб галицьких українців по 1772 р. стає зрозуміліше, коли візьмемо на увагу, що дорадником Марії Терези в українських справах був видатний закарпатський діяч і патріот, мукачівський єпископ Андрій Бачинський. Перші десятиліття Галичини в австрійській державі прийдеється ясувати інакше, як досі, беручи на увагу закарпатські впливи і зв'язки.

У передмові до цієї книжки зазначено, що перша половина вийшла вже раз друком в Ужгороді в 1921 р., друга появляється вперше і задля неї, щоб не пропала вона, видано тепер цю книжку. Ясна річ, що ужгородське видання, сперед 21 років розпродано, а хоч би й були ще продажні примірники, та вони не досяжні. Нам на еміграції, ця книжка потрібна і добре, що її пореvidано.

Видавання наукових книжок на циклічестію утруднює коректу. Тимчасом наукова книжка вимагає дбайливої коректи. Зокрема така, що в ній багато цифр і дат. Небажівцві важко такі помилки знайти і виправити. В цій книжці їх багато.

І так. Вішому Олегові додано 9 років панування, бо написано, що він панував від 870 року.

Як рік смерті князя Льва Даниловича подано 1300 рік, хоч історики згідно подають 1301 рік.

Роки панування польського короля Ягайла подано, невідомо чому 1334-1385, хоча він панував у фр 1385-1434.

Християнство введено на Закарпатті в 9. віці, а в Київській державі в 10 віці. Однак в цій книжці подано 8 і 9 вік.

Собор у Флоренції позначено датою 1339 р., хоча він був 100 років пізніше.

Написано тут, що австрійський цісар Йосиф II. скасував кріпацтво в 1791 р. одноче він тоді вже не жив.

Врчин у справі Закарпаття в 1896 р. не могли робити наші письменники "з Драгомановим на чолі", бо він вже не жив.

Е навіть такий дивогляд, як речення з двома різними датами про одну подію "Р. 1823 Снігурівський заснував друкарню в 1829 році".

"Протестанти австрійської конференції" / повинно бути "конфесії"/

Замість "13 спишських міст" вийшло "із спишських міст".

Е чимало правописних помилок: Назви народів трапляються часто писані з великої букви і назви країв з малої.

Чимало з цих помилок були в рукописі, а не сталися аж при видаванні книжки. Їх слід було завчасу виправити. Шановний автор передмови до цієї книжки, проф соціології В. Доманицький, зазначив, що за редагування цієї книжки змінено в ній стиль і мову, бо вони були пристосовані до тих вимог, які ставила шкільна влада на Закарпатті. Щодо змісту і трактування історичних подій ніяких змін не внесено і виклад лишився в тому вигляді, як на-

писав його автор. - Одначе бачимо, що зміни й поправки, хоч і невеликі, потрібні також у змісті. На цьому зиска книжка, як науковий твір. Крім вище зазначених треба, наприклад, переробити дещо на стр. 4 і 5., у розділах про римську провінцію Дакію і про словянське розселення. І ще:

Великоморавська держава створена не в половині 9 віку, але в початку.

Св. Кирило і Методій знали словянську мову не лише тому, що походили з Солуня, де жили також слов'яни, але й тому, що їх мати була слов'янка.

Треба також поправок у стилі й мові. Наприклад:

Границі між українцями і мадярами були відділені залом.

Вдарила хула на славу, нужда тріснула на волю.

Допускалися до обид, до заковання в кайдани, до гонення на роботу священників.

Звільнив дітей кріпосних селян, бути новільниками стану родичів.

Отких речень, що вимагають перерібки, є доволі.

Це видання книжки В. Пачовського про Закарпаття мабуть скоро розійдеться. Друге, нове видання, циклопидеє, чи друковане, багато б зискало, якщо видавці завдадуть собі труду, віддати її спершу знавцеві мови, щоб поправив мову і стиль, опісля знавцеві історії, щоб переглянув її з наукового боку. Вона й тепер високоартісна, а тоді вона під кожним оглядом буде без закиду.

М. Заклинський

ОЛЕКСА СТЕПОВИЙ, "ЯСИР", - На Чужині, 1947.

Про долю українського народу під німецькою окупацією, про знущання німців над нашими людьми в Німеччині - написано тепер, здається, декілька книг. Але жодна з них якось не западає в душу, не хвилює. Нереконуєшся, що дійсність була набагато разів трагічніша, що в дійсності воно було не так, як пишуть наші автори і віршем і прозою, намагаючись відтворити душу нашої людини в німецькій неволі.

Тому з великим упередженням береш до рук книжечку Олександра Степового "Ясир" вже хоч би тому, що заголовком своїм вона якось не приваблює до себе.

Але упередження зразу зникає, після прочитання кількох сторінок цієї, на жаль, дуже маленької об'ємом книжки.

Про що розповідає "Ясир" (Степового)?

Тут зібрано кілька оригінальних листів наших дівчат "остовок" до своїх рідних і знайомих.

Якою ж глибиною, ширістю і правдивістю віє від деяких з них! Ось наприклад:

"Маріє, я дуже суха, якби ти мене побачила, то не впізнала б.

У дзеркало я вже й дивитись боюсь. Мені тільки вісімнадцять літ, а обличчя зморшками покривається.

Коси я тепер обрізала, бо дуже вилазили. Були такі, що не було вже що заплітати.

Щоб так мене мама побачила таку, з обрізаними косами, то не знаю, щоб вони мені сказали.

А як ти живеш? Чому мало про себе пишеш? Чи дуже обіжає тебе баур? З що ти одягаєшся? Все напиши.

Оце ти мені якось снилась. Наче така сумна, сумна прийшла до мене. І до тебе говорю, а ти не обзягаєшся. А мені так наче тебе шкода стало, що я й заплакала.

Пиши Марусю. Твої листи єдина потіха для мене...
Зістаюсь твоя вірна товаришка.
Антося Бремчук.

8/7.1944.

Лист Галі до подружки Оксани хвилює не менше відомого чехословачького оповідання "Туга" /"Тоска"/, де візник розповідає тугу через смерть єдиного сина... коняці.

Галя так само пише:

...«Ось у мого бавура є одна стара корова Фріда, вона така розумна, як людина. Коли мені тяжко на серці, або господарю образить мене /а вона часто на мене брудні слова каже/, то я піду собі до стаї, сяду на сіні за яслами та й плачу скільки собі захочу, ніхто мені не заважає там, лише Фріда дивиться, дивиться на мене, мукне, перехилить голову через ясла і цестить мене шершавим язиком, мов хоче сказати мені: "Не плач, дівчино, заспокойся".

Я люблю її за це, вона від мене завжди ліпшого сіна дістане, і я не б'ю її ніколи...».

Далі Галя пише про собаку Рекса, що вміє вгадувати її настрій, про ластівку, яких вона тут любить, бо їй здається, що вони з України прилітають навесні і таке інше.

Такі самі листи Віри і Антосі. Вони читаються як містечківські твори, дарма, що їх писали наші звичайні дівчата, що ледь чи поскінчували семирічки.

І тому ідея видання таких листів може бути тільки сердечно привітана.

Вільна книга таких листів була б найкращим моральним осудом барбаризму окупантів так німецьких зайшлих, як і своїх "домашніх".

В. Косак.

